

**Міністерство освіти і науки України**  
**Одеський національний технологічний університет**



**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА**  
**на тему «Європейський досвід відновлення туризму в повоєнний період**  
**та його значення для України»**

Здобувач  
Микита МИХАЙЛІСТИЙ  
4 курсу групи МТс - 43

Керівник: зав.каф. ТБ та Р,  
д.е.н., професор  
Наталя ДОБРЯНСЬКА

Консультант:  
професор каф. ФОтаА  
Лариса ІВАНЧЕНКОВА

**Кваліфікаційна робота допускається до захисту**

Рішення кафедри від 02 червня 2026 р., протокол № 10

Завідувачка кафедри ТБтаР \_\_\_\_\_

Наталя ДОБРЯНСЬКА

Одеса - 2026

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Інститут	ННІ готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та енології ім. О.О. Преображенського
Кафедра	Туристичного бізнесу та рекреації
Ступінь вищої освіти	Бакалавр
Спеціальність	242 Туризм
Освітня програма	Міжнародний туризм

**ЗАТВЕРДЖУЮ**Зав. кафедри ТБтаР

Наталя ДОБРЯНСЬКА

15 листопада 2025 р.

**ЗАВДАННЯ****НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА**

Михайлістому Микиті Вячеславовичу

1. Тема роботи: Європейський досвід відновлення туризму в повоєнний період та його значення для України

Затверджена наказом ОНТУ від «23» жовтня 2025 р. № 577-03.

2. Термін здачі здобувачкою закінченої роботи «28» травня 2026 р.

3. Вихідні дані роботи: підручники, монографії та наукові статті з туризму, закони, стратегії розвитку туризму та інші документи національних та міжнародних рівнів.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи відновлення туризму у повоєнний період

РОЗДІЛ 2. Аналіз досвіду країн Європейського Союзу у відновленні туризму після конфліктів

РОЗДІЛ 3. Рекомендації щодо стратегії відновлення туризму в Україні на основі досвіду країн ЄС

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Презентація до кваліфікаційної роботи (18 слайдів)

## 6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи, що стосуються їх

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 3	Лариса ІВАНЧЕНКОВА	15.11.2025р	20.05.2026р

## 7. Дата видачі завдання 15.11.2025р.

Керівник \_\_\_\_\_ Наталя ДОБРЯНСЬКА

Завдання прийняв до виконання \_\_\_\_\_ Микита МИХАЙЛІСТИЙ

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Отримання теми для кваліфікаційної роботи	15.11.2025	виконано
2.	Затвердження плану кваліфікаційної роботи	15.12.2025	виконано
3.	Надання 1 розділу на перевірку	01.04.2026	виконано
4.	Надання 2 розділу на перевірку	21.04.2026	виконано
5.	Надання 3 розділу на перевірку	05.05.2026	виконано
6.	Формування висновку, списку використаних джерел, додатків	10.05.2026	виконано
7.	Здача закінченої кваліфікаційної роботи	20.05.2026	виконано
8.	Розробка презентації	25.05.2026	виконано

Здобувач \_\_\_\_\_

Микита МИХАЙЛІСТИЙ

Керівник роботи \_\_\_\_\_

Наталя ДОБРЯНСЬКА

*Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.*

*Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.*

Здобувач \_\_\_\_\_ Микита МИХАЙЛІСТИЙ

## АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

Робота містить 78 сторінок, 12 таблиць, 7 рисунків, список літератури з 77 найменувань, 3 додатки.

Туризм є важливою складовою соціально-економічного розвитку, що сприяє створенню робочих місць, залученню інвестицій, розвитку інфраструктури та міжкультурного діалогу. У повоєнний період туризм може стати потужним інструментом відновлення економіки, соціальної інтеграції та міжнародного позиціонування країни.

Метою виконання кваліфікаційної роботи є розробка рекомендацій щодо відновлення туристичної галузі України у повоєнний період з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, які успішно реалізували стратегії відновлення туризму після кризових ситуацій.

Предметом даної роботи є процеси відновлення туристичної галузі у повоєнний період, зокрема аналіз ефективних стратегій та практик, застосованих країнами Європейського Союзу для відновлення туризму після воєнних конфліктів. Відкриваються також можливості адаптації цих стратегій до умов України в контексті її відновлення, враховуючи соціально-економічні, культурні та політичні особливості країни.

Об'єктом даної роботи є туристична галузь України в контексті її відновлення після військових дій, а також процеси, пов'язані з відновленням та розвитком туризму в країні у повоєнний період.

Отримані результати можуть бути використані державними органами для формування національної політики в галузі туризму, а практичні інструменти для розробки регіональних та національних програм підтримки туристичної індустрії.

Рік захисту роботи 2026

ANNOTATION  
to the qualification work of a bachelor

The work contains 78 pages, 12 tables, 7 figures, a bibliography of 77 items, 3 appendices.

Tourism is an important component of socio-economic development, contributing to job creation, investment attraction, infrastructure development and intercultural dialogue. In the post-war period, tourism can become a powerful tool for economic recovery, social integration and international positioning of the country.

The purpose of the qualification work is to develop recommendations for the recovery of the tourism industry of Ukraine in the post-war period, taking into account the experience of European Union countries that have successfully implemented tourism recovery strategies after crisis situations.

The subject of this work is the processes of recovery of the tourism industry in the post-war period, in particular, an analysis of effective strategies and practices applied by European Union countries to restore tourism after military conflicts. It also opens up possibilities for adapting these strategies to the conditions of Ukraine in the context of its recovery, taking into account the socio-economic, cultural and political characteristics of the country.

The object of this work is the tourism industry of Ukraine in the context of its recovery after military operations, as well as the processes associated with the recovery and development of tourism in the country in the post-war period.

The results obtained can be used by state bodies to form a national policy in the field of tourism, and practical tools for the development of regional and national programs to support the tourism industry.

The year of job protection is 2026

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	
Теоретичні основи відновлення туризму у повоєнний період .....	11
1.1 Визначення та особливості розвитку туризму в умовах кризових ситуацій.....	11
1.2 Вплив воєнних конфліктів на туристичну сферу .....	16
1.3 Туризм як інструмент соціально-економічного відновлення .....	23
Висновки до 1 розділу.....	28
РОЗДІЛ 2	
Аналіз досвіду країн Європейського Союзу у відновленні туризму після конфліктів .....	30
2.1 Потенціал України як туристичної дестинації у воєнний період та основні підходи до відновлення туризму в країнах ЄС .....	30
2.2 Кейси відновлення культурної спадщини в країнах ЄС: приклади Німеччини, Хорватії, Боснії та Герцеговини.....	38
2.3 Роль міжнародної підтримки та європейських організацій у відновленні туризму.....	49
Висновки до 2 розділу.....	54
РОЗДІЛ 3	
Рекомендації щодо стратегії відновлення туризму в Україні на основі досвіду країн ЄС .....	56
3.1 Можливості інтеграції європейських практик у стратегії відновлення туризму в Україні .....	56
3.2 Залучення міжнародного фінансування та партнерів у подоланні наслідків воєнного конфлікту .....	61
3.3 Розробка маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків .....	68
Висновки до 3 розділу.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	89

## ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. Туризм є важливою складовою соціально-економічного розвитку, що сприяє створенню робочих місць, залученню інвестицій, розвитку інфраструктури та міжкультурного діалогу. У повоєнний період туризм може стати потужним інструментом відновлення економіки, соціальної інтеграції та міжнародного позиціонування країни.

Україна, яка зазнала значних руйнувань внаслідок військової агресії, стоїть перед викликом швидкого та ефективного відновлення туристичної галузі. В умовах глобальної конкуренції важливо використовувати кращі міжнародні практики, адаптуючи їх до національних реалій. Досвід Європейського Союзу, таких як Хорватія, Боснія і Герцеговина, які успішно відновили туристичну галузь після військових конфліктів, є особливо цінним для України.

Актуальність дослідження обумовлена потребою у розробці стратегій, які сприяють лише економічному зростанню, але й відновленню довіри до країни як безпечної та привабливої туристичної дестинації. Урахування європейського досвіду дозволить Україні створити конкурентоспроможну туристичну індустрію, яка стане одним із драйверів воєнного відродження.

Дослідження проблематики відновлення туризму має міждисциплінарний характер, охоплює питання економіки, соціології, маркетингу, міжнародних відносин та сталого розвитку. Таким чином, робота спрямована на розробку практичних рекомендацій, які мають значення для державних органів, підприємців, інвесторів та суспільства в цілому.

Метою виконання кваліфікаційної роботи є розробка рекомендацій щодо відновлення туристичної галузі України у повоєнний період з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, які успішно реалізували стратегії відновлення туризму після кризових ситуацій.

Досягнення цієї мети вимагає рішення конкретних завдань:

- аналіз теоретичних основ розвитку туризму в умовах кризи і конфліктів;
- дослідження впливу військових конфліктів на туристичну галузь України та визначення її потенціалу у повоєнний період;
- вивчення досвіду країн ЄС (наприклад, Хорватії, Боснії і Герцеговини) у відновленні туризму після воєнних конфліктів;
- оцінки можливостей адаптації європейських практик до українського контексту;
- розробку практичних рекомендацій державним органам, бізнесу та іншим зацікавленим сторонам щодо створення ефективних стратегій розвитку туристичної індустрії в Україні.

Предметом даної роботи є процеси відновлення туристичної галузі у повоєнний період, зокрема аналіз ефективних стратегій та практик, застосованих країнами Європейського Союзу для відновлення туризму після воєнних конфліктів. Відкриваються також можливості адаптації цих стратегій до умов України в контексті її відновлення, враховуючи соціально-економічні, культурні та політичні особливості країни.

Об'єктом даної роботи є туристична галузь України в контексті її відновлення після військових дій, а також процеси, пов'язані з відновленням та розвитком туризму в країні у повоєнний період.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження у кваліфікаційній роботі використовувалися такі методи:

1. Аналіз і синтез - для вивчення теоретичних основ розвитку туризму та аналізу наукових праць, міжнародного досвіду і практики країн ЄС у відновленні туристичної галузі.

2. Порівняльний аналіз - для дослідження особливостей відновлення туризму в різних країнах Європи, зокрема Хорватії, Боснії та Герцеговини, та їх адаптації до умов України.

3. Історико-логічний метод - для вивчення розвитку туризму у воєнний період в країнах ЄС, а також їхніх стратегій відновлення військових конфліктів.

4. Системний підхід - для інтеграції результатів досліджень та розробки комплексних рекомендацій для відновлення туристичної галузі України.

5. Статистичний аналіз - для вивчення даних щодо туристичних потоків, економічних показників галузі та оцінки ефективності запропонованих заходів.

Використання цих методів дозволило отримати всебічні результати дослідження, необхідні для розробки рекомендацій щодо відновлення туризму в Україні.

Новизна отриманих результатів полягає в розробці адаптованих рекомендацій для України щодо стратегії відновлення туристичної галузі у повоєнний період, що враховують не лише міжнародний досвід, але й особливості української економіки, інфраструктури та безпекової ситуації.

Інформаційна база дослідження включала монографії, статті та дисертації вітчизняних та зарубіжних учених, які досліджують питання відновлення туризму, економічного розвитку в умовах кризи та постконфліктного відновлення, матеріали міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ООН, Світовий банк) та державних органів ЄС країни, що відповідають стратегії та програмі відновлення туристичної галузі після кризи, а також оцінки ефективності цих програм, офіційна статистика туристичних потоків, економічних показників туристичної галузі, опублікована на національних і міжнародних платформах (Євростат, Національні статистичні агентства країн ЄС, Державна служба статистики України), публікації міжнародних консалтингових компаній, дослідницьких центрів і туристичних асоціацій, що містять огляди поточного стану туризму в країнах, що зазнали військових конфліктів, та їх досвід відновлення, матеріали, що аналізують туристичні тенденції, споживчі переваги та

міжнародні туристичні потоки, які можна сформулювати рекомендації щодо маркетингових стратегій для відновлення туризму в Україні.

Дана інформаційна база забезпечує комплексний підхід до дослідження проблем відновлення туризму, дозволяючи оцінити досвід країни ЄС та сформулювати рекомендації для України.

Апробація результатів наукового дослідження. Окремі положення наукового дослідження було включено та апробовано на II міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири», що відбулася 15-16 квітня 2026 р. в ОНТУ (Додаток А).

Практична цінність кваліфікаційної роботи полягає в розробці рекомендацій щодо впровадження ефективних стратегій розвитку туризму на основі досвіду країн ЄС, які вже відновили свої туристичні ринки після військових конфліктів (наприклад, Хорватія, Боснія і Герцеговина), можуть бути використані державними органами для формування національної політики в галузі туризму, як практичні інструменти для розробки регіональних та національних програм підтримки туристичної індустрії. Практична цінність роботи є в її здатності забезпечити конкретні рішення для відновлення туристичної індустрії в Україні, сприяючи не тільки економічному відродженню, але й інтеграції країни в глобальну економіку післявоєнний період.

Робота складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

## РОЗДІЛ 1

### Теоретичні основи відновлення туризму у повоєнний період

#### 1.1 Визначення та особливості розвитку туризму в умовах кризових ситуацій

Відновлення туризму у повоєнний період - це складний та багатогранний процес, що вимагає не тільки економічних і технічних зусиль, а й глибокого теоретичного осмислення. У повоєнний період туризм може стати інструментом не тільки для економічного відродження, але й для соціальної та культурної стабільності країни. Для цього важливо забезпечити низку теоретичних напрямів, які сприяють ефективному відновленню галузі в постконфліктних умовах.

Розвиток туризму в умовах кризових ситуацій - це процес адаптації туристичної індустрії до змін, викликаних кризовими явищами (воєнні конфлікти, природні катастрофи, економічні потрясіння, пандемії), що включає відновлення інфраструктури, забезпечення безпеки туристів та ефективне управління туристичними потоками за рахунок зниження негативних наслідків і швидкого відновлення галузі [1].

Розвиток туризму в кризовий період - це стратегічне управління туристичними ресурсами, що дозволяє забезпечити стійкість галузі в умовах нестабільності. Це включає не тільки відновлення після кризи, а й запровадження інноваційних моделей і продуктів, таких як внутрішній туризм, безпечні подорожі та маркетингові стратегії, які відновлюють довіру туристам.

Туризм у кризових умовах - це змінений шлях розвитку індустрії туризму в умовах зовнішніх або внутрішніх криз, які залишають під загрозу стабільність і безпеку туристичних потоків. Включає в себе відновлення

інфраструктури, зміни в політиці туризму, нові підходи до залучення туристів та адаптацію до нових умов (наприклад, екологічного туризму, медичного туризму тощо).

Стратегії розвитку туризму в умовах кризи - це системний підхід для підтримки та відновлення туристичної індустрії в періоди кризи, який включає комплекс заходів, спрямованих на збереження туристичних потоків, розвиток нових туристичних напрямків, адаптацію інфраструктури та послуг до нових вимог, зокрема підвищення безпеки та довіри [2;4].

Відновлення туризму після кризових ситуацій - це процес відновлення туристичної галузі після негативних впливів кризи, що включає роботу над відновленням іміджу, підвищення безпеки туристів, оновлення інфраструктури та сприяння новим туристичним потокам.

Із основних теоретичних підходів до відновлення туризму є моделі економічного відновлення, які починаються як драйвер економічного зростання в постконфліктних країнах. В умовах післявоєнної економічної кризи, коли країна переживає падіння валового внутрішнього продукту, високий рівень безробіття та руйнування інфраструктури, туризм стає одним із основних шляхів залучення інвестицій, створення нових робочих місць і відновлення регіональної економіки. Теоретичні концепції економічного відновлення туризму передбачають інвестиції у відновлення інфраструктури, розбудову нових туристичних об'єктів, а також відновлення довіри до безпеки країни [3].

Соціокультурний підхід до відновлення туризму виникає в тому, що туризм після війни сприяє не тільки економічному, але й культурному відновленню. Туризм має потенціал стати засобом зцілення для суспільства, сприяючи примиренню, культурному обміну та поверненню національної ідентичності. Задоволення потреби туристів у вивченні історії, культурних пам'яток та природних ресурсів може стати основою для розвитку культурного туризму, що, у свою чергу, допоможе збереженню культурної спадщини, яка могла бути частково зруйнована під час військових дій.

Туризм також допоможе налагодити міжнародні зв'язки та зміцнити міжнародний імідж країни, покращити її позиції на глобальному ринку.

Не меншим є інфраструктурний підхід до відновлення туризму. Після війни багато туристичних регіонів вгамовуються від руйнування транспортних мереж, готелів, ресторанів та інших об'єктів інфраструктури. Відновлення інфраструктури є важливим для повноцінного відродження туризму, оскільки туристи не будуть готові відвідувати країну або регіон, якщо інфраструктура не відповідає мінімальним стандартам безпеки та комфорту. Теоретичні основи інфраструктурного відновлення туризму акцентують увагу на необхідності модернізації транспортних шляхів, відновленні житлових і рекреаційних об'єктів, а також впровадження нових технологій для забезпечення сталого розвитку туризму [5; 8].

Важливим елементом теоретичних основ є маркетингові стратегії, спрямовані на відновлення туристичної привабливості країни. Відновлення після війни здійснюватиме не лише фізичну відбудову, але й активну рекламу, щоб змінити негативний імідж, пов'язаний з війною. Маркетингова стратегія повинна орієнтуватися на міжнародну аудиторію, підкреслюючи безпеку, гостинність та культурні досягнення країни. Важливо не лише залучити туристів, а й встановити стабільний імідж країни на туристичній карті світу. Тому акцент на екологічному туризмі, гастрономічних турах, культурних подіях, що висвітлюють відродження та традиції, може бути дуже ефективним.

Теоретичні основи відновлення туризму в умовах військового періоду також передбачають сталий розвиток. Після війни країни часто зіштовхуються з великими екологічними проблемами, такими як пошкодження довкілля, знищення природних ресурсів. Тому важливо, щоб відновлення туризму не призвело до додаткового навантаження на навколишнє середовище. Сталий туризм в умовах відновлення має на меті збереження природи, культурної спадщини та місцевих традицій, а також

забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними напрямками розвитку.

Загалом, теоретичні основи відновлення туризму в повоєнний період мають комплексний характер і враховують економічні, соціальні, інфраструктурні та культурні напрями. Повоєнний туризм - це не просто відновлення втрат, а й можливість повернутися до кризи на шанс для сталого розвитку та міжнародної інтеграції.

Розвиток туризму в умовах кризових ситуацій є складним і багатогранним процесом, що включає в себе численні проблеми та можливості для відновлення та адаптації промисловості. Кризові ситуації, такі як війни, економічні кризи, пандемії чи стихійні лиха, можуть мати руйнівний вплив на туристичні потоки, інфраструктуру та економіку в цілому. Проте, попри труднощі, саме в період кризи туристична галузь може виступати потужним інструментом для відновлення соціально-економічної стабільності [6].

Першим кроком до відновлення туризму в умовах кризи є оновлення основної інфраструктури - транспортних мереж, готелів, ресторанних закладів і туристичних об'єктів, які були пошкоджені або вийшли з ладу через конфлікти чи природні катастрофи. Важливо не лише відновити ці об'єкти, а й зробити їх більш стійкими до нових можливих криз, впроваджуючи інноваційні рішення в будівництві та управлінні.

Забезпечення безпеки туристів є ще одним напрямом. У періоди кризи, коли суспільство переживає нестабільність, важливо відновити довіру як місцевих, так і міжнародних туристів, що вимагає комплексного підходу до організації безпечних поїздок, впровадження ефективних заходів безпеки та забезпечення гарантій, що туризм не буде постійною додатковою загрозою для здоров'я чи життя [7].

Маркетинг та брендинг прогресують особливу роль в умовах кризи. Після масштабних потрясінь необхідно додати зусиль для формування нового іміджу країни або регіону, демонструючи їх відновлення та готовність

прийняти гостей. Туристичні кампанії часто зосереджуються на культурній спадщині та природних красотах, що можуть привабити туристів навіть у складні години безпеки. Розробка ефективних маркетингових стратегій є важливою для залучення іноземних і внутрішніх туристів.

Таблиця 1.1

## Особливості розвитку туризму в умовах кризових ситуацій

Напрями	Загальні особливості
Відновлення інфраструктури	Відновлення пошкодженої або зруйнованої інфраструктури (транспорт, готелі, ресторани, туристичні об'єкти). Модернізація інфраструктури з урахуванням стійкості до майбутніх криз (екологічні та інноваційні рішення).
Безпека та довіра туристів	Підвищення рівня безпеки для туристів через нові стандарти та заходи контролю. Розробка механізмів для відновлення довіри туристів через безпеку та надійність туристичних послуг.
Маркетингові стратегії	Активне формування нового іміджу країни/регіону після кризової ситуації. Фокус на безпеці, природних і культурних атракціях для залучення туристів. Спеціальні рекламні кампанії, спрямовані на відновлення потоку туристів.
Диверсифікація туристичних продуктів	Перехід на нові види туризму (екологічний, медичний, сільський), що зменшує залежність від традиційних курортів. Створення інноваційних продуктів, які відповідають новим вимогам туристів.
Внутрішній туризм	Активізація внутрішнього туризму, зосередження подорожей у межах країни. Підтримка місцевих підприємств та розвиток нових туристичних маршрутів для громадян.
Фінансова підтримка та інвестиції	Залучення інвестицій для відновлення туристичної інфраструктури через державні програми та міжнародні гранти. Підтримка іноземних та національних інвесторів для розвитку промисловості.
Стимулювання регіонального розвитку	Створення програми розвитку туризму в постраждалих регіонах для відновлення місцевих економік. Підтримка регіональних проектів, що сприяють економічному зростанню через туризм.

*Джерело: розроблено автором на основі [5-12]*

Водночас внутрішній туризм часто стає першочерговим напрямком, коли міжнародні потоки значно зменшуються через обмеження або зниження довіри до безпеки в країні, що дозволяє задіяти національні ресурси, активізувати місцеві підприємства та підтримати економіку через внутрішній запит на туристичні послуги. Важливо створювати програми, які заохочують громадян подорожувати по своїй країні, відкривати нові регіони та відновлювати туристичну інфраструктуру на місцях.

Диверсифікація туристичних продуктів - ще один важливий напрям відновлення. В умовах кризи країни часто змінюють акцент на менш традиційні види туризму, такі як екологічний, медичний чи сільський туризм, що може сприяти не тільки зменшенню відчуження від великих курортних зон, але й надавати додаткові можливості для розвитку місцевих громад. Важливим кроком є створення інноваційних туристичних продуктів, які відповідають сучасним вимогам і тенденціям на ринку [10; 15].

Таким чином, розвиток туризму в умовах кризових ситуацій потребує цілеспрямованого підходу, який включає відновлення інфраструктури, забезпечення безпеки, адаптацію маркетингових стратегій, розвиток внутрішнього туризму та інновацій. Кризовий період є важким, але він також відкриває нові можливості для перегляду існуючих практик та впровадження нових ідей, які завершують не тільки відновити індустрію, а й роблять її більш стійкою до майбутніх викликів.

## 1.2 Вплив воєнних конфліктів на туристичну сферу

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених впливу воєнних конфліктів на туристичну сферу, показує, що ця тема є об'єктом уваги багатьох вчених, міжнародних організацій і дослідників у сфері економіки, соціології, туризму та безпеки. Основні напрями аналізу включають вплив

воєнних дій на економіку туризму, поведінку туристів, відновлення галузі та зміну туристичних тенденцій.

У роботах дослідників, таких як Гольдштейн та Фрідман, розглядається значне зниження доходів у туристичній галузі через припинення туристичних потоків до постраждалих регіонів.

Звіти Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) акцентують увагу на втраті робочих місць, руйнуванні туристичної інфраструктури та негативному впливі на ВВП країни, які залежать від туризму [11].

У дослідженнях Бейлі і Хендерсона аналізується, як воєнні конфлікти змінюють переваги туристів: вони обирають безпечніші напрямки, що ведуть до перерозподілу туристичних потоків на глобальному рівні.

Публікації в *Journal of Travel Research* досліджують вплив інформаційних джерел і медіа на формування уявлень про безпеку країн, постраждалих від конфліктів.

Дослідження Коена та Прітчарда показують, що воєнні конфлікти суттєво змінюють соціальний клімат у регіонах, викликаючи недовіру до зовнішніх відвідувачів та зниження якості надання туристичних послуг.

Роботи Кора та Річі наголошують на важливості комплексного підходу до відновлення туризму, який включає відновлення інфраструктури, створення маркетингових стратегій для покращення іміджу постраждалих регіонів та залучення міжнародної допомоги.

Дослідження Фінчема акцентують увагу на розвитку внутрішнього туризму як перехідного етапу до повернення міжнародних туристів.

У роботах Сміта та Робінсона висвітлюється питання руйнування культурних пам'яток через воєнні дії. Науковці наголошують на необхідності та відновлення збереження цих об'єктів як основу для розвитку туризму в майбутньому.

Дослідження UNWTO та ЮНЕСКО аналізують ініціативи з надання фінансової та технічної підтримки країнам, які виникли після війни, з

відновленням туристичних потоків та покращенням туристичної інфраструктури [21].

Воєнні конфлікти мають багатовимірний вплив на туристичну сферу, зачіпаючи економічні, соціальні та культурні аспекти. Найбільш ефективними стратегіями відновлення є об'єднання державних ініціатив, міжнародної підтримки та залучення місцевих громад до процесу відбудови. Збереження та популяризація культурної спадщини, інноваційні підходи до туризму (наприклад, волонтерський або екологічний туризм) змінюють ключову роль у поверненні туристів до постраждалих регіонів.

Отже, наукові дослідження надають важливу базу для розробки стратегій відновлення туристичної галузі в умовах постконфліктного періоду. Вони також формують розуміння того, як країна може використовувати досвід інших регіонів для подолання проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами.

Останні наукові роботи, наприклад, статті у виданнях *Journal of Sustainable Tourism* та *Tourism Management*, зосереджуються на аналізі глобальних впливів військових конфліктів. Відповідно до цих досліджень:

- Військові дії призводять до значного зниження туристичних потоків у регіонах, які спостерігалися від конфліктів.
- Країни, які знаходяться поблизу зони конфлікту, також відзначають зниження туристичної активності через негативне сприйняття безпеки.
- Автори наголошують на довгострокових наслідках для іміджу туристичних напрямків, навіть після завершення бойових дій.

Воєнні конфлікти мають руйнівний вплив на туристичну індустрію, зумовлюючи зниження туристичних потоків, втрату доходів від туризму, руйнування інфраструктури, зокрема власності, транспортних мереж і культурних пам'яток. Відновлення цих об'єктів потребує значних фінансових та часових витрат, а також утрати робочих місць у галузі туризму, що погіршує економічну ситуацію в країні [31].

Військові дії значно знижують міжнародну репутацію країни як безпечної туристичної дестинації. Втрата довіри з боку туристів має довгострокові наслідки для індустрії туризму, навіть після закінчення бойових дій. Однак є розуміння того, як швидко та ефективно країна може відновити свій імідж та залучити туристів після воєнних конфліктів.

Воєнні конфлікти можуть змінити соціальний клімат в країні, що також впливає на бажання туристів відвідувати певні регіони. Пошкодження культурної спадщини, руйнування важливих історичних пам'яток можуть змінити саму сутність туристичних напрямків. Важливо також впливати на місцеві громади та їх здатність забезпечити комфортне перебування туристів.

Після завершення воєнних конфліктів країна повинна розробити стратегії для відновлення туризму, що включають реабілітаційну інфраструктуру, маркетингові кампанії для повернення туристів і впровадження нових безпечних туристичних напрямків. Важливою складовою є також розвиток внутрішнього туризму, що дозволяє підтримувати економіку в умовах обмежених міжнародних поїздок [41].

Воєнні конфлікти можуть змінити загальні тенденції у світовому туризмі, наприклад, зростання попиту на певні типи туризму, такі як медичний, екологічний, волонтерський туризм. Наведені зміни вимагають нових підходів до стратегії розвитку туристичної індустрії.

Отже, актуальність цієї теми виникає у необхідності розуміння глибокого впливу воєнних конфліктів на туристичну галузь та розробки стратегій для її відновлення в умовах глобальних змін і проблем. Врахування цих факторів допоможе країнам ефективно адаптуватися до нових реалій і зберегти туристичну привабливість навіть у післяконфліктний період.

Вплив воєнних конфліктів на туристичну сферу є однією з найбільш негативних та руйнівних тем для галузі. Військові дії можуть мати довгострокові економічні, соціальні та культурні дослідження, а також істотно вплинути на репутацію країни як туристичної дестинації.

Подорожі до країни, яка перебуває в стані військового конфлікту, стають небезпечними, тому багато туристів уникають таких регіонів. Зниження кількості міжнародних і внутрішніх туристів може призвести до значних фінансових витрат для туристичних підприємств, таких як готелі, ресторани, транспортні компанії та екскурсійні бюро, що також негативно впливає на державний бюджет через зменшення надходжень від податків на туристичні послуги.

Військові конфлікти часто призводять до масового руйнування інфраструктури, яка є основою туристичної індустрії, що включає транспортні мережі (аеропорти, залізниці, автодороги), готелі, культурні та історичні пам'ятки, а також інші об'єкти, які мають значення для туристів. Відновлення такої інфраструктури після конфлікту потребує значних фінансових і тимчасових витрат, що затягує відновлення туристичної галузі на багато років [51].

Військові конфлікти значно погіршують імідж країни на міжнародній арені. Репутація країни як безпечного місця для відпочинку або бізнесу руйнується, і туристи можуть відмовитися від поїздок навіть після завершення активних бойових дій, оскільки не мають впевненості в стабільності та безпеці. Також можуть довгострокові наслідки для інвестицій та економіки загалом, міжнародні інвестори також можуть уникати таких регіонів.

Військові конфлікти можуть спричинити серйозні соціальні наслідки, які впливають на туристичну сферу. Руйнація для місцевих громад і культурних традицій можуть змінити вигляд регіону, а великі людські втрати та соціальна нестабільність зменшують бажання туристів відвідувати такі місця. Крім того, якщо в країні спостерігаються великі хвилі біженців або внутрішньо переміщених осіб, це також може створити додаткові труднощі для прийому туристів [22].

Таблиця 1.2

## Вплив воєнних дій на туристичну галузь з глобального та локального вимірів

Напрями	Глобальний вимір	Локальний вимір
Зниження туристичних потоків	Зниження кількості міжнародних туристів, які відвідують країни, які відзнали війну. Зменшення попиту на міжнародні поїздки через страх перед небезпекою.	Спад внутрішнього туризму через страх перед безпекою в зонах, наближених до бойових дій. Зниження активності місцевих підприємців у туристичній сфері через нестабільність.
Руйнування інфраструктури	Закриття міжнародних аеропортів, зниження авіаперельотів до постраждалих регіонів. Зниження інвестицій у глобальну туристичну інфраструктуру через політичну нестабільність.	Повне або часткове знищення місцевої інфраструктури (готелі, ресторани, транспортні мережі). Відсутність туристичних послуг через руйнування місцевих об'єктів.
Безпека та репутація країни	Погіршення іміджу постраждалої країни на міжнародному рівні, зниження довіри до безпеки подорожей у цій країні. Поширення негативних новин, що створює атмосферу страху для туристів у всьому світі.	Безпека для місцевих громадян і туристів, що може призвести до тимчасової туристичної поїздки. Погіршення соціально-психологічного клімату в регіоні, що мають бажання подорожчати.
Економічні втрати	Зниження глобальних доходів від туризму, втрат для міжнародних туроператорів та авіакомпаній. Втрата ринків зниження через попиту та падіння вартості туристичних послуг.	Локальні економічні втрати через закриття підприємств і зниження зайнятості в туристичній галузі. Зниження доходів місцевих підприємців, готелів, ресторанів через оголошення туристів.
Пошкодження культурних та природних об'єктів	Пошкодження або руйнування всесвітньо відомих пам'яток культури, що зменшує міжнародний інтерес до цих регіонів. Знищення природних ресурсів, таких як національні парки, які також мають значення для глобального туризму.	Руйнування або пошкодження місцевих культурних об'єктів, що важливо для розвитку місцевого туризму. Втрата природних ресурсів і культурної спадщини, яка приваблює туристів на локальному рівні.
Внутрішній туризм	Перехід до внутрішнього туризму в країнах, що не залучені в конфлікти, через зменшення міжнародних подорожей. Можливість для інших країн стати популярними напрямками для туризму.	Зростання запиту на внутрішні туристичні напрямки через обмеження на міжнародні поїздки. Місцеві громади заохочують внутрішній туризм для підтримки місцевої економіки.
Фінансова підтримка та інвестиції	Зниження інвестицій в туристичну індустрію через глобальну економічну невизначеність. Залучення міжнародних гуманітарних і відновлювальних фондів для допомоги країнам, які постраждали від війни.	Місця підприємства підтримують фінансову допомогу через державні програми відновлення, але можуть зіштовхуватися із підтримкою в реабілітації.
Стимулювання відновлення	Міжнародні організації підтримки відновлення туристичної галузі через гуманітарні та відновлювальні проекти. Залучення міжнародних компаній для відновлення інфраструктури.	Відновлення місцевих туристичних ініціатив через державну підтримку, волонтерську допомогу та місцеві кампанії. Програми розвитку регіонального туризму для стимулювання економіки постраждалих територій.

*Джерело: розроблено автором на основі [8-13]*

Вплив війни на туристичну галузь розкривається як на глобальному, так і на локальному рівнях. Хоча глобальний вплив відзначається значним зниженням попиту на міжнародний туризм та втрати для міжнародних компаній, локальні наслідки також включають зруйновану інфраструктуру, економічні труднощі та зниження умов для місцевих підприємств, які працюють у туристичному секторі.

Військові конфлікти можуть спричинити зміни в попиті на туристичні послуги. Наприклад, попит на традиційні курортні напрямки може значно погіршитися, у той час як можуть з'явитися нові інтереси, як, наприклад, волонтерський туризм або туризм, пов'язаний із відновленням. Такі зміни можуть відкривати нові можливості для розвитку галузі, але водночас вимагають гнучкості та адаптації [36-39].

Після завершення військових конфліктів уряди часто приймають ряд заходів, спрямованих на відновлення туристичної індустрії, включаючи фінансову підтримку, маркетингові кампанії для відновлення іміджу країни та інвестицій в інфраструктуру. Однак навіть після завершення конфлікту відновлення туристичних потоків займає багато часу, оскільки країні необхідно відновити не тільки інфраструктуру, але й безпеку, стабільність і міжнародну репутацію.

У періоди конфліктів, коли міжнародний туризм різко зменшується, країни часто активізують внутрішній туризм. Заохочення громадян подорожувати в межах власної країни може стати важливим складовим відновленням туризму, після чого це дає можливість підтримати місцеві підприємства та сприяти соціально-економічному відновленню [42-46].

Отже, військові конфлікти мають глибокий і багатогранний вплив на туристичну сферу. Після завершення конфлікту може з'явитися шанс на відновлення, якщо країна здатна відновити інфраструктуру, забезпечити безпеку та продемонструвати свою готовність до прийому туристів. Важливим є не тільки відновлення фізичної інфраструктури, але й

відновлення міжнародної довіри та іміджу країни, що потребує значних зусиль і часу.

### 1.3 Туризм як інструмент соціально-економічного відновлення

Актуальність обумовлена сучасними глобальними проблемами, зокрема наслідками військових конфліктів, економічних криз, пандемій і природних катаклізмів. Туризм є однією із основних галузей, здатних швидко реагувати на кризу та сприяти відновленню економіки, створенню робочих місць і покращенню добробуту суспільства.

Туризм є потужним каталізатором для розвитку економіки, особливо в регіонах, що зазнали руйнувань внаслідок кризи. Галузь сприяє залученню інвестицій, збільшенню податкових надходжень та розвитку малого й середнього бізнесу, зокрема готельного, ресторанного секторів, транспорту й ремісництва. У країнах, які відновлюються після воєнних конфліктів чи інших криз, туризм може стати швидким джерелом валютних надходжень та економічного зростання [47].

Туризм сприяє об'єднанню місцевих громад, залученню їх до відбудови регіонів і створенню робочих місць. В особливу роль входять ініціативи, спрямовані на розвиток інклюзивного туризму, які включають залучення соціально вразливих верств населення, зокрема ветеранів війни, переселенців і жінок, до економічної діяльності.

Туризм виконує важливу соціальну функцію, надаючи можливість для відпочинку, оздоровлення та відновлення психологічного стану. Внутрішній туризм, наприклад, дає жителям постраждалих регіонів відчуття стабільності і досягти нормального життя.

Туризм стимулює до збереження, реконструкцію та популяризацію культурних, історичних і природних об'єктів, які були пошкоджені чи

зруйновані. Це не лише відновлює національну ідентичність, а й залучає туристів, сприяючи відновленню іміджу регіону чи країни на міжнародному рівні. Після кризових ситуацій туризм стає інструментом відновлення позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Маркетингові кампанії, спрямовані на просування туристичних напрямків, допомагають привернути увагу інвесторів і туристів, відновити довіру та сформувати нові асоціації з країною [53].

Туризм сприяє впровадженню стійких моделей розвитку, таких як екотуризм, сільський туризм, культурний і медичний туризм, які забезпечують довгострокову стабільність для регіонів і мінімізують негативний вплив на довкілля.

Роль туризму у відновленні економіки та соціальної інтеграції є ключовою в процесі подолання наслідків кризових ситуацій, таких як військові конфлікти, природні катастрофи чи економічні потрясіння. Туризм не лише генерує економічне зростання, але й сприяє зміцненню соціальних зв'язків, інтеграції громад і відновленню довіри між людьми.

Після завершення воєн у таких країнах, як Хорватія, Камбоджа чи Руанда, саме туризм став одним із ключових факторів відновлення економіки, культурного відродження та соціальної інтеграції. У постконфліктній Україні туризм може змінити свою роль, допомагаючи зменшити наслідки війни та створити передумови для сталого розвитку [56-60].

Туристична галузь є однією із найбільш динамічних секторів економіки, яка створює робочі місця, забезпечує стабільні доходи для місцевого населення та наповнює державний бюджет через податкові надходження. У післякризовий період розвиток туризму може стати каталізатором економічної активності за рахунок:

1. Відновленню інфраструктури, а саме інвестиції у відновлення транспортних сполучень, готелів, ресторанів та туристичних об'єктів сприяють залученню нових туристів і підвищують рівень обслуговування.

2. Підтримці малого бізнесу, де стимулюють розвиток місцевих підприємств, таких як сувенірні магазини, фермерські господарства чи екскурсійні компанії.

3. Інвестиціям у розвиток регіонів, а саме туристична активність створює сприятливі умови для залучення іноземних інвесторів та міжнародної допомоги.

Таблиця 1.3

## Принципи післявоєнного відновлення туризму

Принцип	Загальна характеристика
Безпека та стабільність	Гарантування безпеки для туристів та місцевих жителів, відновлення стабільної політичної ситуації для забезпечення впевненості у безпеці подорожей.
Відновлення інфраструктури	Пріоритетне відновлення зруйнованих або пошкоджених туристичних об'єктів, транспортних мереж (аеропортів, доріг, залізниць) та готельних комплексів.
Гнучкість та адаптація	Адаптація туристичних пропозицій до нових умов, що змінилися внаслідок війни, наприклад створення нових безпечних туристичних маршрутів.
Підтримка внутрішнього туризму	Розвиток внутрішнього туризму як тимчасової стратегії до відновлення міжнародних туристичних потоків. Заохочення громадян подорожувати в межах країни.
Маркетинг та репозиціонування	Активні маркетингові кампанії для відновлення іміджу країни як туристичної дестинації, використання сучасних технологій для просування безпечних напрямків.
Екологічна стійкість та інновації	Впровадження стійких, екологічних підходів до розвитку туризму, створення нових форматів відпочинку, які вимогам сталого розвитку.
Інтеграція місцевих громад	Залучення місцевих громад до процесу відновлення туризму, підтримка малих і середніх підприємств, стимулювання економічного зростання в регіонах.
Партнерства та міжнародна співпраця	Відновлення міжнародних зв'язків з туристичними організаціями та країнами для залучення туристів та інвестицій, обмін досвідом з іншими постраждалими країнами.
Гнучка фінансової підтримки	Забезпечення доступу до фінансових ресурсів для відновлення туристичної інфраструктури та розвитку нових проектів через державну або міжнародну підтримку.
Соціальна відповідальність	Забезпечення умов для розвитку інклюзивного туризму, що сприяє соціальному відновленню та підтримці різних соціальних груп після військових конфліктів.

*Джерело: розроблено автором на основі [18-22]*

Наведені принципи сприяють комплексному та ефективному відновленню туристичної індустрії після воєнних конфліктів і допомагають швидше повернутися до функціонування галузі.

Туризм сприяє об'єднанню суспільства, відновленню соціальної рівноваги та створенню нових можливостей для взаємодії між іншими групами населення.

1. Інтеграція місцевих громад, розвиток туризму залучає місцевих мешканців до економічної діяльності через працевлаштування, участь у культурних подіях та організацію туристичних послуг, що дозволяє згуртувати громаду та створити відчуття спільної мети.

2. Популяризація культурної спадщини, відновлення культурних пам'яток та організація фестивалів, екскурсій і свят сприяє збереженню історії та традиційних регіонів, що забезпечують гордість місцевих мешканців за свою культуру.

3. Подолання соціальних бар'єрів, туризм сприяє взаєморозумінню між людьми різних етнічних, соціальних і культурних груп, знижуючи рівень напруги та конфліктів.

У контексті відновлення країн, які постраждали від кризи, туризм також посилить відновити довіру з боку міжнародної спільноти. Завдяки туристичним потокам країна демонструє стабільність, безпеку та готовність до інтеграції у світову економіку [57-59].

Туризм є потужним інструментом для відновлення економіки та соціальної інтеграції. Його багатогранність дозволяє не тільки забезпечити економічне зростання, але й сприяти згуртованості суспільства, відновленню довіри та створенню нових перспектив для розвитку. У післякризовий період туризм стає кроком до стабільності та процвітання.

Тобто, туризм є одним із найефективніших інструментів для відновлення економіки та суспільства після кризових ситуацій. Його багатогранність дозволяє не тільки генерувати економічний розвиток через створення робочих місць, залучення інвестицій і стимулювання малого

бізнесу, а й розвиток соціальної інтеграції, відновленню довіри між громадами та збереженню культурної спадщини.

Таблиця 1.4

Основні напрями туризму як інструменту соціально-економічного відновлення

Напрями	Характеристика	Приклади реалізації
Економічний розвиток	Сприяє створенню нових робочих місць, зростанню доходів населення та збільшенню податкових надходжень.	Відновлення готелів, відкриття локальних туристичних підприємств, підтримка малого бізнесу.
Розвиток інфраструктури	Інвестиції в дороги, транспорт, комунікації, культурні об'єкти для залучення туристів.	Реконструкція аеропортів, будівництво туристичних комплексів, створення нових транспортних маршрутів.
Соціальна інтеграція	Залучення місцевих громад до туризму, зниження соціальної напруги та покращення добробуту.	Організація турів за участю місцевих гідів, розвиток культурних подій і фестивалів.
Психологічна реабілітація	Туризм зниженню рівня стресу у населення, яке пережило кризу, через відпочинок і спілкування.	Розвиток екотуризму, створення природних зон для відпочинку.
Збереження культурної спадщини	Допомагає відновлювати та популяризувати історичні пам'ятки, культуру та традиції регіонів.	Реставрація історичних об'єктів, створення музеїв та інтерактивних виставок.
Міжнародна співпраця	Сприяє налагодженню партнерських відносин і залученню іноземних інвестицій у туристичну галузь.	Міжнародні проекти відновлення туризму, участь у програмах ООН чи ЮНЕСКО.
Екологічна стійкість	Впровадження сталих підходів у туризмі, збереження природних ресурсів.	Розвиток екокурортів, впровадження програми мінімізації відходів у туристичних зонах.
Імідж країни	Підвищення міжнародної привабливості через показник стабільності та безпеки регіону.	Запуск рекламних заходів, участь у міжнародних туристичних виставках.
Внутрішній туризм	Тимчасова переорієнтація на внутрішній ринок для підтримки місцевої економіки.	Організація турів вихідного дня, розвиток сільського та історико-культурного туризму.
Освітній і волонтерський туризм	Туризм, спрямований на навчання та волонтерську допомогу регіонам у відновленні.	Програми для студентів і волонтерів із залученням до відновлення об'єктів культурної спадщини.

Джерело: розроблено автором на основі [21-23]

Дані таблиці ілюструють багатогранність туризму як інструмент відновлення економіки, суспільства та культурної ідентичності регіонів, які пережили кризові ситуації.

Розвиток туризму в післякризовий період активізує відновлення інфраструктури, стимулює внутрішні та міжнародні туристичні потоки, створені міжнародним середовищем країни. Особливу роль здійснює внутрішній туризм, який стає перехідним етапом до повернення іноземних туристів, забезпечуючи психологічну реабілітацію населення та соціальну згуртованість [49-54].

Успішне використання туризму як інструменту відновлення потребує комплексного підходу, включаючи координацію зусиль урядів, міжнародних організацій і місцевих громад. Розвиток сталого туризму, що враховує екологічні, соціальні та економічні напрями, довгострокову стабільність та процвітання регіонів, які постраждали від кризи.

Отже, туризм є не лише джерелом економічного відновлення, а й механізмом відбудови суспільства, формування позитивного іміджу та забезпечення стабільного майбутнього.

## Висновки до 1 розділу

У теоретичному розрізі відновлення туризму у воєнний період передбачається врахування конкретних умов кризових ситуацій, зокрема воєнних конфліктів, та визначення ролі туризму як важливого інструменту соціально-економічного відновлення.

Кризова ситуація, зокрема воєнний конфлікт, завдає серйозних ударів по туристичній інфраструктурі та безпеці. Однак, незважаючи на негативні наслідки, туризм може відновлюватися швидше, ніж інші економічні

сектори, завдяки підвищеній цікавості до культурних, історичних та природних пам'яток після стабілізації ситуації.

Військові конфлікти мають серйозний економічний і соціальний вплив на туристичний сектор. Вони призводять до зменшення туристичних потоків, руйнування інфраструктури та зниження довіри до безпеки регіонів. Однак, вивчивши досвід інших країн, які пережили конфлікти, можна застосувати ефективні стратегії відновлення, які включають активне відновлення інфраструктури, підтримку внутрішнього туризму та проведення маркетингових завдань.

Туризм має потужний вплив на економічне відновлення, створюючи робочі місця, залучаючи інвестиції та генеруючи податкові надходження. Крім того, він сприяє соціальній інтеграції, відновленню місцевих громад і збереженню культурної спадщини. Туризм не лише відновлює економіку, але й може відновити зв'язки між справжніми соціальними групами, сприяючи стабільності й розвитку суспільства в цілому.

Таким чином, теоретичні основи відновлення туризму в повоєнний період охоплюють широкий спектр напрямів, від особливостей розвитку туризму в умовах кризи до впливу воєнних конфліктів на туристичну сферу та можливостей, які надають туризму для соціально-економічного відновлення. Розробка стратегії відновлення туризму повинна включати комплексний підхід, що враховує економічні, соціальні та культурні фактори для забезпечення стійкого і сталого розвитку туристичного сектора після конфлікту.

## РОЗДІЛ 2

### Аналіз досвіду країн Європейського Союзу у відновленні туризму після конфліктів

#### 2.1 Потенціал України як туристичної дестинації у воєнний період та основні підходи до відновлення туризму в країнах ЄС

Культурна спадщина є невід'ємною частиною національної ідентичності та історичної пам'яті кожного народу. Вона втілює в собі багатовікові традиції, досягнення мистецтва, архітектури та науки, відображаючи унікальний шлях розвитку суспільства. В умовах збройних конфліктів та військових агресій захист об'єктів культурної спадщини набуває особливого значення, оскільки ці об'єкти часто стають мішенями для атак, спрямованих на підрив культурної ідентичності та морального духу нації.

Україна, з її багатою історією та культурною різноманітністю, володіє величезною кількістю об'єктів культурної спадщини, які представляють чималу цінність не лише для українського народу, але й для всього людства. Однак, із початком повномасштабного вторгнення російської федерації в лютому 2022 року ці об'єкти опинилися під серйозною загрозою. Численні музеї, історичні будівлі, пам'ятники та археологічні пам'ятки зазнали пошкоджень або повного руйнування внаслідок бойових дій.

Фіксування даних пошкоджень є вельми важливим для документування військових злочинів, що може слугувати доказовою базою у міжнародних судах; планування майбутніх реставраційних робіт та оцінки необхідних ресурсів; залучення міжнародної підтримки та фінансування для захисту і відновлення культурної спадщини; створення історичного запису для майбутніх поколінь про масштаби руйнувань; підвищення обізнаності

світової спільноти щодо проблеми знищення культурного надбання України. За повідомленням Міністерства культури та інформаційної політики від 06.05.2024 р. зафіксовано подальше зростання кількості пошкоджених пам'яток культурної спадщини внаслідок російської агресії. Станом на 06.05.2024р. загальна кількість зруйнованих або пошкоджених пам'яток досягла 1062. З них 123 пам'ятки національного значення, 864 - місцевого значення, та 75 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. [70]

ГО «Антикорупційний штаб» зби́рала дані від обласних державних адміністрацій по всій країні, що дозволило створити комплексну картину пошкоджень та руйнувань культурних пам'яток (рис. 2.1).

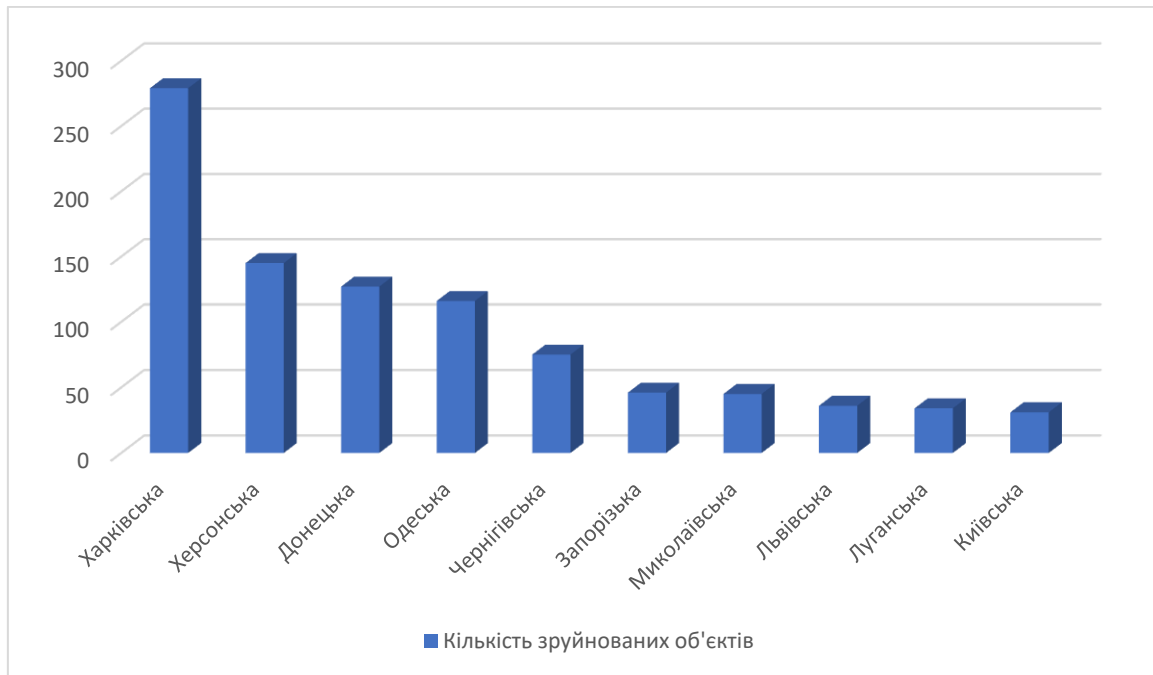


Рис. 2.1. Кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів культурної спадщини України в розрізі областей

*Джерело: складено на основі інформації [70-71]*

Рейтинг 10 областей України з найбільшою кількістю зруйнованих та пошкоджених об'єктів культурної спадщини виглядає наступним чином:

1. Харківська область - 279 пошкоджених об'єктів культурної спадщини, зокрема 12 музеїв, 2 пам'ятки археології, 6 пам'яток та щойно

виявлених об'єктів монументального мистецтва, 63 пам'ятки історії, 196 пам'яток архітектури та містобудування.

2. Херсонська область - 145 пошкоджених або знищених об'єктів культурної спадщини в області.

3. Донецька область - 127 пошкоджених об'єктів, з них 66 історичних, 55 архітектурних, 4 монументального мистецтва, 2 археологічні. З 32 музеїв на початок війни, 14 зараз перебувають на тимчасово окупованій території.

4. Одеська область - 116 пошкоджених об'єктів культурної спадщини, у тому числі 18 пам'яток архітектури та містобудування національного значення та 5 музеїв.

5. Чернігівська область - 75 пошкоджених об'єктів, включаючи 44 пам'ятки архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, 24 об'єкти культурної спадщини та 7 музеїв.

6. Запорізька область - 46 пошкоджених нерухомих об'єктів культурної спадщини та 4 музейні заклади. Близько 70% території області тимчасово окуповано.

7. Миколаївська область - 45 пошкоджених об'єктів, включаючи 6 музеїв.

8. Львівська область - пошкоджено або зруйновано 36 нерухомих об'єктів культурної спадщини внаслідок бойових дій.

9. Луганська область - 34 пошкоджених об'єкти, включаючи 30 нерухомих пам'яток культурної спадщини та 4 приміщення музеїв. Усі об'єкти знаходяться на окупованій території або в зоні бойових дій.

10. Київська область - 31 пошкоджений об'єкт, у тому числі 5 зруйнованих музеїв та 26 пошкоджених об'єктів культурної спадщини. [71]

Аналіз пошкоджень пам'яток культурної спадщини по областях України малює картину масштабних втрат та героїчних зусиль з їхнього збереження.

Країни Європейського Союзу мають значний досвід у відновленні туристичного сектора після кризових ситуацій, таких як економічне

потрясіння, природні катастрофи чи воєнні конфлікти. Їхні підходи базуються на системному та стратегічному плануванні, спрямованому на подолання наслідків кризи, відновлення довіри туристів та забезпечення стійкості галузі.

Одним із основних напрямків відновлення є модернізація та реконструкція туристичної інфраструктури. Уряди ЄС спрямовують значні фінансові ресурси на відновлення аеропортів, доріг, готелів, культурних пам'яток і природних парків. Наприклад, після руйнівних наслідків повеней у Німеччині та Чехії значна увага приділялася відновленню доступу до туристичних об'єктів, а також у створеній сучасній та безпечній інфраструктурі.

Впровадження цифрових технологій є важливою складовою відновлення туризму в країнах ЄС. Розробка мобільних додатків для бронювання, віртуальних турів, використання штучного інтелекту для прогнозування туристичних потоків стали ключовими елементами сучасного туризму, що додатково зробить галузь більш адаптивною та зручною для туристів. [56; 72]

У багатьох країнах ЄС туристичний сектор складається переважно з малого та середнього бізнесу. Для їх підтримки розробляються програми субсидій, податкових полів та кредитів на вигідних умовах, що дозволяє підприємцям швидко відновити роботу та забезпечити стабільний потік послуг. В Італії, наприклад, після землетрусів уряд запровадив грантові програми для сімейних готелів і ресторанів.

Європейські програми з відновлення туризму активно залучають місцеві громади до участі в цьому процесі. Місцеве населення стає учасником у створенні нових туристичних продуктів, таких як екскурсії, культурні заходи чи сільські господарства, які приймають туристів. Такий підхід від допомоги не лише економічному відновленню, а й соціальній інтеграції та згуртованості.

Важливим елементом відновлення є відновлення іміджу регіонів, які постраждали від кризи. Країни ЄС активно проводять міжнародні маркетингові кампанії для популяризації своїх туристичних напрямків. Франція після закінчення 2015 року запустила масштабну програму «France is back!», спрямовану на повернення іноземних туристів, акцентуючи увагу на безпеці, культурних подіях і гастрономії.

Після кризових періодів країни ЄС розгортають масштабні міжнародні маркетингові кампанії, щоб повернути довіру туристам. Наприклад, Греція після економічної кризи 2010-х років створила щорічно "All you want is Greece", яка популяризувала країну як безпечний і привабливий напрямок. Особливий акцент у таких кампаніях робиться на безпеці, культурному багатстві та нових можливостях для туристів.

Після кризових ситуацій країни ЄС все більше уваги приділяють екологічній стійкості туристичної галузі. Створюються умови для розвитку екотуризму, впроваджуються проєкти, спрямовані на збереження природного середовища, скорочення вуглецевого сліду та підтримки місцевих громад. Наприклад, Швеція активно популяризує зелений туризм, використовуючи ініціативи, які поєднують культурні подорожі з екологічною відповідальністю. [74; 77]

Країни ЄС активно співпрацюють у рамках регіональних і міжнародних програм. Європейська комісія розробляє загальні рекомендації для відновлення туризму, які враховують специфіку кожної країни. Наприклад, програма "EU Tourism Recovery Package" включає заходи з фінансування відновлення туризму, розвитку цифрових технологій і сприяння культурному обміну між країнами-членами.

У період після кризи країни ЄС роблять акцент на розвитку внутрішнього туризму, заохочуючи громадян подорожувати всередині країни, що дозволяє стабілізувати економіку та підтримати місцевий бізнес. Наприклад, у Греції були запуснені програми субсидування внутрішніх подорожей для громадян із низьким рівнем доходу.

Країни ЄС прагнуть зменшити залежність від масового туризму, розвиваючи нові напрямки, такі як сільський, екотуризм, культурно-історичний та гастрономічний туризм. Наприклад, Італія після кризи значну увагу приділила популяризації невеликих міст і сіл, пропонуючи туристам альтернативу відвідування перевантажених місць, таких як Рим чи Венеція.

Таблиця 2.1

## Основні підходи до відновлення туризму в країнах ЄС

Підхід	Зміст	Приклад реалізації
Відновлення інфраструктури	Реконструкція транспортних сполучень, туристичних об'єктів із залученням інвестицій.	Відновлення туристичних зон після повеней у Німеччині, Чехії та інших країнах Центральної Європи.
Диверсифікація туристичних продуктів	Розвиток нових напрямків: екотуризм, сільський, культурний, гастрономічний туризм.	Італія популяризує невеликі міста та села як альтернативу популярним туристичним напрямкам.
Підтримка місцевих громад	Залучення місцевих мешканців до створення туристичних продуктів і заходів.	Франція розвиток сімейних виноробень як туристичних атракцій.
Масштабна маркетингова стратегія	Просування країни як безпечного і привабливого туристичного напрямку через міжнародні кампанії.	Греція після кризи запустила знову "All you want is Greece", щоб відновити туристичні потоки.
Фінансова підтримка бізнесу	Надання субсидій, грантів, пільгових кредитів для підприємств туристичного сектору.	У рамках COVID-19 підтримує ЄС забезпечення готелів та ресторанів пільговими кредитами і грантами.
Інновації та цифровізація	Використання мобільних додатків, віртуальних турів, штучного інтелекту для аналізу та прогнозування потоків.	Віртуальні тури історичними об'єктами, як у Нідерландах та Іспанії, стали частиною туристичної пропозиції.
Сталий розвиток туризму	Впровадження заходів із захисту довкілля, популяризація екотуризму, зменшення шкідливих викидів.	Швеція активно розвиває екотуризм, зокрема з акцентом на подорожі природними парками та екофермами.

*Джерело: розроблено автором на основі [72-77]*

Досвід країн ЄС демонструє, що відновлення туризму вимагає комплексного підходу, заснованого на фінансовій підтримці, інфраструктурних інвестиціях, маркетингових заходах і впровадження сталих практик. Ці методи дозволили не лише відновити туристичну галузь після кризи, але й зробити її більш стійкою до майбутніх викликів. Підходи до

відновлення туризму в країнах ЄС є комплексними, враховують особливості регіонів і потреби місцевих громад. Вони спрямовані на створення стійкої туристичної галузі, здатної швидко адаптуватися до змін і сприяти довготривалому соціально-економічному розвитку. Цей досвід може бути цінним орієнтиром для інших країн, включно з Україною, у післякризовий період.

Країни Європейського Союзу мають цінний досвід у відновленні туристичного сектору після воєнних конфліктів, особливо враховуючи наслідки Другої світової війни, балканських воєн та інших локальних конфліктів. Цей досвід показує, що успішна реабілітація туризму можлива завдяки скоординованим зусиллям держави, бізнесу та міжнародних організацій. [75; 77]

Першочерговою задачею після війни є відновлення зруйнованої інфраструктури: доріг, аеропортів, готелів, музеїв і природних парків. Наприклад, після Другої світової війни багато країн Західної Європи (Франція, Німеччина, Італія) використовували кошти за Планом Маршалла для відновлення міст, які стали основними туристичними центрами.

Європейські країни зробили акцент на відновленні історичних пам'яток і музеїв, які змінюють ключову роль у туристичному секторі. Відбудова замків, церков та інших об'єктів культурної спадщини стала великим інструментом для залучення туристів. Наприклад, у Хорватії після війни 1990-х років була відновлена стара частина Дубровника, що сприяло зростанню туристичних потоків. Культурний туризм став одним із провідних напрямків відновлення. Багато країн ЄС підкреслювали важливість збереження культурної спадщини, навіть якщо вона була пошкоджена чи зруйнована війни. Наприклад, реконструкція собору Святого Стефана у Відні (Австрія) стала символом єдності та відновлення країни.

Багато країн ЄС активно залучали міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, для фінансування реставраційних проєктів і популяризації туристичних об'єктів. Наприклад, Польща отримала міжнародну підтримку

для відновлення історичного центру Варшави, включеного до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Наприклад, Італія й Франція організовували міжнародні виставки, щоб повернути туристів до своїх культурних об'єктів. Відновлення позитивного іміджу країни стало ключовим фактором у залученні туристичних потоків.

Для повернення довіри туристів країни ЄС активно запускали рекламні кампанії, які демонстрували безпечність і привабливість регіонів. Наприклад, Боснія і Герцеговина після завершення війни створила кампанії популяризації Сараєва як мирного та культурного міста. Крім того, Німеччина після Другої світової війни акцентувала увагу на культурному й економічному розвитку, щоб залучити міжнародних туристів.

На початкових етапах відновлення туризму акцент робиться на внутрішніх подорожах, що дозволяє стимулювати місцеву економіку, підтримувати місцеві громади та демонструвати готовність регіону до прийому іноземних туристів. Одним із перших кроків у відновленні галузі був акцент на внутрішньому туризмі, що допомогло відновити економіку регіонів і забезпечити психологічну реабілітацію населення. Наприклад, у повоєнній Франції активно популяризували подорожі до місцевих замків, виноробних регіонів та сільської місцевості. [76; 77]

Після війни країни ЄС дотримувались інтеграції принципів сталого розвитку в туристичну сферу. Зруйновані регіони перетворюються на екологічно чисті зони для відпочинку. Наприклад, у Чорногорії розвивається екотуризм у національних парках, що стало кроком після Балканських воєн.

Міські громади активно долучаються до створення нових туристичних продуктів. Цей підхід забезпечує соціальну інтеграцію та економічну стабільність. Наприклад, у Словенії запуснені програми підтримки фермерських господарств, які стали туристичними об'єктами. Післявоєнні країни ЄС також прагнули розширити спектр туристичних послуг. Вони запроваджували нові маршрути, створювали музеї та пам'ятники, присвячені

темі війни. Наприклад, Нормандія у Франції стала популярним туристичним напрямком завдяки меморіальним місцям висадки союзників.

Після конфліктів уряди ЄС надають гранти, субсидії та пільгові кредити для відновлення бізнесу в туристичній сфері, що дозволяє підприємству швидше адаптуватися до нових умов і забезпечити туристів якісними послугами.

Досвід ЄС щодо відновлення туризму після війни є складним, але можливим завданням, яке вимагає комплексного підходу. Реконструкція інфраструктури, популяризація культурної спадщини, підтримка бізнесу та інтеграція принципів сталого розвитку є ключовими елементами успішного відновлення. Наведені підходи можуть стати корисним орієнтиром для України у воєнний період.

## 2.2 Кейси відновлення культурної спадщини в країнах ЄС: приклади Німеччини, Хорватії, Боснії та Герцеговини

Досвід відбудови культурних об'єктів Німеччини після Другої світової війни є визначним прикладом того, як зусилля з відновлення можуть відновити національну ідентичність та повернути туристичну привабливість. Знищені бомбардуваннями німецькі міста, зокрема Дрезден, Берлін та Мюнхен, потребували значних зусиль та ресурсів для реставрації історичних пам'яток.

- Відновлення Фрауенкірхе в Дрездені

Дрезден зазнав руйнувань у лютому 1945 року внаслідок масованих бомбардувань, які знищили більшу частину історичного центру, включаючи барокову церкву Фрауенкірхе. Після тривалих обговорень про реставрацію роботи розпочалися в 1994 році, і реконструкція тривала десять років. Проєкт фінансувався як за рахунок місцевих, так і міжнародних спонсорів.

Фрауенкірхе була відновлена, зокрема, з використанням збережених оригінальних фрагментів та сучасних технологій, таких як 3D-моделювання, для точного відтворення архітектури.



Рис. 2.2 Руїни Фрауенкірхе, жовтень 1985 року [72]



Рис. 2.3 Дрезденська Фрауенкірхе з пам'ятником Мартину Лютеру, 2024 [72]

Відновлена Фрауенкірхе відкрилася в 2005 році і стала символом примирення, а також однією з головних туристичних визначних пам'яток Дрездена. Сьогодні вона приваблює туристів як з Німеччини, так і з-за кордону, зміцнюючи економіку міста. [72]

- Берлінський кафедральний собор та Рейхстаг

Берлін також зазнав серйозних руйнувань під час війни, зокрема, постраждали Берлінський кафедральний собор і будівля Рейхстагу. Реставрація цих об'єктів проходила у 1950 - 60-х роках, і особливо у 1990-х роках, після об'єднання Німеччини. Будівлю Рейхстагу було відновлено під керівництвом архітектора Нормана Фостера. Було створено сучасний купол, який став символом відродження і прозорості нової Німеччини. Відновлений Рейхстаг відкритий для туристів і став однією з головних пам'яток Берліна, а

купол Рейхстагу є відомим символом міста, який щорічно відвідують мільйони людей. [73]



Рис. 2.4 Будівля Рейхстагу в 1945 р. та 2009 р. [73]

- Реставрація палацу-резиденції в Мюнхені

Мюнхенський палац-резиденція був серйозно пошкоджений під час бомбардувань, і його відновлення стало важливим символом для міста. Палац був відреставрований після війни з урахуванням оригінальних архітектурних деталей. Завдяки архівам і збереженим історичним матеріалам вдалося відтворити багато оригінальних залів. Сьогодні Мюнхенська резиденція є однією із найбільш відвідуваних туристичних об'єктів у Баварії, яка демонструє багату культурну історію і відновлену архітектурну велич. [74]



Рис. 2.5 Палац-резиденція в Мюнхені в 1944 р. і сьогодні [74]

Хорватія є одним із найуспішніших прикладів відновлення туристичної галузі після війни. Громадянська війна 1991 - 1995 років завдала серйозних ударів по економіці країни, зокрема туристичному сектору, який був одним із основних джерел доходів. Після завершення конфлікту Хорватія реалізувала низку стратегій, які дозволили відновити й розвинути туризм.

Війна залишила значну частину туристичної інфраструктури зруйнованою. Хорватія спрямувала зусилля на реконструкцію готелів, портів, доріг і пляжних зон. Залучення міжнародних інвесторів, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), сприяло швидкій модернізації туристичних об'єктів.

Після закінчення війни країна стикнулася з викликом зміни міжнародного іміджу. Хорватія запустила масштабну маркетингову інформацію під гаслом «The Mediterranean As It Once Was» та «Croatia - Full of Life», яка позиціонувала країну як безпечний, автентичний та екологічно чистий напрямок для відпочинку.

Особлива увага була приділена популяризації природних парків, таких як Національний парк Плитвицькі озера, включений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Екотуризм став одним із ключових напрямків для залучення екологічно свідомих туристів.

Історичні міста, такі як Дубровник, Спліт і Задар, стали центрами відновлення туризму. Уряди місцевих громад працюють над реставрацією культурних пам'яток і проведенням фестивалів, щоб підкреслити багату історію та культуру регіону. Дубровник, зокрема, став популярним завдяки використанню в міжнародних кінопроектах, таких як серіал "Гра престолів".

Хорватія використала свої природні переваги - довгу берегову лінію та численні острови - для розвитку морського туризму. Уряд активно підтримував розвиток яхтингу та круїзного туризму, що стало основою для залучення туристів із високим рівнем доходів. [75- 77]

Малі підприємства, такі як сімейні готелі, апартаменти, ресторани й виноробні, отримали державну підтримку у вигляді субсидій і пільгових

кредитів, що дозволило місцевим громадам брати активну участь у розвитку туризму, створюючи автентичні туристичні продукти.

Хорватія почала активно розвивати нові види туризму, такі як:

- Гастрономічний туризм (вино, трюфелі, морепродукти).
- Круїзний туризм на узбережжі Адріатики.
- Історичний і культурний туризм, зокрема відвідування фортець, замків та археологічних пам'яток.

Хорватія активно інтегрувалася в міжнародні туристичні організації та мережі. Участь у виставках і форумах сприяла залученню туристів з усього світу. Крім того, вступ до ЄС у 2013 році додатково стимулює туристичні потоки, сприяючи подорожчанням та сприяючи інвестиціям у сектор.

Хорватія інтегрувала принципи сталого розвитку в стратегію відновлення туризму. Збереження природних ресурсів і боротьба із забрудненням стали пріоритетними напрямками. Уряд активно впроваджує ініціативи, спрямовані на зменшення екологічного навантаження, зокрема заборону використання пластику на пляжах.

За останнє десятиліття Хорватія стала одним із провідних туристичних напрямків в Європі. У 2019 році країна прийняла понад 19 мільйонів туристів, що в кілька разів перевищило чисельність її населення. Туризм став важливою складовою економіки, забезпечуючи близько 20% ВВП країни.

Хорватія продемонструвала, що стратегічне об'єднання інвестицій у збереження інфраструктури, культурної та природної спадщини, активна маркетингова політика та підтримка місцевих громад можуть створити умови для успішного відновлення туризму після війни. [77]

Дубровник - одне з найпрекрасніших міст Хорватії, яке зберігає багатовікову історію та унікальну архітектуру. Однак війна в 1990-х роках завдала серйозного удару по туристичній галузі цього древнього міста. Після довгих років відновлення, сьогодні Дубровник знову приваблює туристів з усього світу, залишаючись символом відродження культурної та історичної спадщини. Після завершення військового конфлікту місто зіткнулося з

величезними викликами відновлення своєї інфраструктури. Старе місто - з його кріпосними стінами, величними соборами та вуличками - вимагало детального реставраційного процесу. Розпочалися роботи з відновлення історичних пам'яток, реставрації архітектурних шедеврів, таких як Міське кладовище та численні церкви, які відзначили руйнування під час військових дій. Під час війни за незалежність у 1991-1995 роках Дубровник, який є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, зазнав серйозних руйнувань від артилерійських обстрілів.

Під час облоги Дубровника близько 70% будівель у Старому місті було пошкоджено, включаючи численні пам'ятки архітектури та об'єкти історичної спадщини. Уряд Хорватії, за підтримки міжнародних організацій, згодом ініціював масштабну програму реконструкції. Процес реставрації здійснювався за підтримки ЮНЕСКО та Європейського Союзу. Зокрема, відновлювалися традиційні черепичні дахи та фрески. Була залучена допомога міжнародних експертів для відтворення історичних деталей.

Дубровник швидко відновився як туристичний центр і залишається популярним місцем завдяки своїй середньовічній архітектурі та привабливості, особливо серед шанувальників історії. Туризм став однією з головних галузей економіки, а відновлений Дубровник сьогодні відомий у всьому світі, зокрема, завдяки зйомкам серіалу «Гра престолів». [75]



Рис. 2.6 Місто Дубровник в 1991 р. та 2013 р. [75]

Одним із символів відродження Дубровника стало Старе Місто, яке є серцем туристичної активності. Реконструкція його фортець, кам'яних будівель та історичних пам'яток дозволила зберегти унікальну атмосферу старовини та історії. Водночас було збережено суворий контроль за будівництвом нових будівель у межах Старого міста, щоб уникнути порушення його історичної цілісності.

Поряд з культурною спадщиною, місто активно модернізувало свою інфраструктуру, створюючи комфортні умови для туристів. Готелі та ресторани відремонтовані та адаптовані до сучасних стандартів обслуговування. Відновлення транспортних шляхів та створення нового порту для круїзних лайнерів зробили Дубровник більш доступним для туристів з усіх куточків світу. Дубровник також активно залучає інвестиції для розвитку екотуризму та створення нових туристичних маршрутів. Прогулянки на катерах, екскурсії на острови Локрум і Корчула, а також різноманітні фестивалі допомагають зберегти природну красу регіону.

Велике значення має і культурна складова відновлення туристичної галузі. Місто проводить безліч культурних фестивалів, таких як Міжнародний музичний фестиваль та театральні вистави просто неба. Туристи мають можливість поринути в унікальну атмосферу Дубровника, яка зберігає його історію та унікальність. [75]

Відродження Дубровника стало зразковим прикладом того, як зусилля з відновлення культурної спадщини, модернізація інфраструктури та підтримка місцевих ініціатив можуть перетворити місто в центр туристичного розвитку. Сьогодні Дубровник - це не тільки символ історії, а й успішний приклад відновлення туризму, який дозволяє кожному гостю потрапити у багатогранний світ цього легендарного міста.

Досвід Хорватії демонструє важливість комплексного підходу до відновлення туризму: від реконструкції інфраструктури до створення нових продуктів та активного маркетингу.

## Основні елементи відновлення туризму на прикладі Хорватії

Ключові елементи відновлення	Деталі та приклади	Результати
Відновлення інфраструктури	Реконструкція Старого міста в Дубровнику, ремонт доріг, відновлення портів та аеропортів.	Повернення туристів до найпопулярніших регіонів країни.
Маркетинг і ребрендинг	Компанія "Croatia - Full of Life", зйомки серіалу "Гра престолів" у Дубровнику.	Збільшення пізнаваності країни та зростання туристичних потоків.
Розвиток екотуризму та природних ресурсів	Розвиток національних парків Плітвицькі озера, Крка, Далматинські острови.	Збереження природних ресурсів і підвищення привабливості для екотуристів.
Гастрономічний та нішевий туризм	Вино, трюфелі, морепродукти, історичний туризм.	Розширення туристичних пропозицій та залучення різних категорій туристів.
Підтримка місцевих громад	Гранти для місцевих підприємців, створення локальних туристичних маршрутів.	Місцевих громад у розвитку туристичних об'єктів та послуг.
Інтеграція в міжнародні туристичні мережі	Вступ до ЄС, участь у європейських проєктах туристичного розвитку.	Залучення інвестицій і просування Хорватії як частини європейського туристичного простору.

*Джерело: розроблено автором на основі [75]*

Кейс є показовим прикладом того, як туризм може стати відновленням економічної і соціальної стабільності після війни. Наведений досвід може стати цінним орієнтиром для інших країн, зокрема України.

Війна в Боснії і Герцеговині почалася через міжетнічний конфлікт між боснійцями (мусульманами), хорватами (католиками) і сербами (православними) після того, як країна оголосила незалежність у 1992 році. Боснійські серби виступили проти незалежності і розпочали збройний конфлікт із підтримкою з боку Югославії. Наведений конфлікт був надзвичайно жорстоким і супроводжувався численними воєнними злочинами, серед яких облога Сараєва - найдовша облога в сучасній історії, яка тривала 1 425 днів. Були також масові вбивства, як у Сребрениці, де понад 8 000 боснійських мусульман були вбиті сербськими військами.

Одним із найвідоміших символів руйнування став Старий міст у Мостарі, збудований у XVI столітті. Міст був важливим об'єктом культурної

спадщини і символом мирного співіснування різних етнічних груп. У 1993 році він був зруйнований боснійсько-хорватськими силами. Інші історичні будівлі, включаючи мечеті, церкви, бібліотеки та архіви, також були цілеспрямовано зруйновані, щоб стерти національну ідентичність та культурну пам'ять.



Рис. 2.7 Зруйнований міст у Мостарі у листопаді 1993 р. та відбудований в 2004 р. [76; 77]

Після війни були здійснені значні зусилля для відновлення культурної спадщини. За підтримки ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій Старий міст у Мостарі був відбудований у 2004 році і став символом примирення та співпраці між різними громадами. Відновлені культурні об'єкти сприяли поверненню туристів, а міст став важливим туристичним об'єктом і символом мирного співіснування.

Сьогодні Боснія і Герцеговина приваблює туристів зі всього світу завдяки своїй багатій культурній спадщині, яка містить впливи Османської імперії та австро-угорського періоду. Відбудовані об'єкти, такі як Старий міст, стали важливими пам'ятками, які символізують мир і співіснування різних культур. [76; 77]

Боснія та Герцеговина, яка пережила тривалий період конфліктів і соціально-політичної нестабільності, змогла досягти значного прогресу у відновленні своєї туристичної галузі. Зважаючи на пошкоджену інфраструктуру, розвиваючись після війни, країна акцентувала увагу на збереженні своєї культурної спадщини та природних ресурсів. Боснія та

Герцеговина має багату історико-культурну спадщину, яка була пошкоджена під час війни. Відновлення історичних міст та архітектурних пам'яток стало ключовим напрямком у відродженні туристичної галузі.

Відновлення історичних міст, таких як Сараєво, Баня-Лука та Мостар, що постраждали під час конфліктів. Відновлення Сараєвського історичного центру, включаючи численні мечеті та церкви, які постраждали під час конфлікту. Реконструкція мосту Старий Мост у Мостарі, який був символом національного об'єднання і знову став туристичною перлиною країни.

Після війни уряд Боснії та Герцеговини звернувся за підтримкою до міжнародних організацій і країн для відновлення туристичної інфраструктури, що включало:

- Фінансування від Європейського Союзу на розвиток національних парків і збереження природних територій.
- Інвестиції в модернізацію інфраструктури для покращення доступу до туристичних об'єктів. [76; 77]

Боснія та Герцеговина активно розвиває природний туризм, використовуючи свої мальовничі гірські ландшафти, річки та національні парки. Розвиток екотуризму в таких регіонах, як Юцеча гора, Національний парк Сутьєска та Високі Дечани. Створення туристичних маршрутів для активного відпочинку: походи, рафтинг, велосипедні прогулянки. Боснія та Герцеговина активно розвиває екотуризм як спосіб приваблення туристів, які прагнуть досліджувати природну красу країни. Основні напрямки:

- Екскурсії в національні парки Сутьєска та Дріна.
- Рекреаційні маршрути в Карпатах та інших гірських районах.

Створення інтерактивних музеїв і туристичних центрів для кращого знайомства з історією та культурою Боснії та Герцеговини. Виробництво органічних продуктів, таких як сир, мед, вина, які приваблюють гурманів з різних країн. Зважаючи на значні втрати після війни, країна активно створює нові туристичні продукти, які враховують як культурні, так і природні напрями:

- Організація тематичних фестивалів і подій, які відображають багатонаціональний характер країни (наприклад, фестивалі культури різних народів Боснії).
- Розвиток гастрономічного туризму, зокрема традиційної кухні, яка об'єднує різні етнічні групи.

Таблиця 2.3

## Кейси відновлення туризму: приклади Боснії та Герцеговини

Ключові елементи відновлення	Деталі та приклади	Результати
Відновлення культурної спадщини	Відновлення Сараєвського історичного центру, мосту Старий Мост у Мостарі, мечеть і церков, пошкоджених під час війни.	Відновлення туристичних об'єктів, які стали символами національної єдності.
Залучення міжнародної допомоги та інвестицій	Фінансування від ЄС на модернізацію інфраструктури, створення національних парків та природоохоронних територій.	Підвищення інфраструктури та залучення туристів на місцевий та міжнародний рівень.
Розвиток екотуризму	Створення екскурсій в національних парках, маршрути в гірських районах.	Залучення туристів, які шукають природні та екологічні враження.
Створення нових туристичних продуктів	Тематичні фестивалі, гастрономічний туризм, туристичні маршрути, що об'єднують різні етнічні групи країн.	Розширення туристичних пропозицій, орієнтованих на багатонаціональну культурну спадщину.
Інтеграція в міжнародні туристичні мережі	Участь у міжнародних туристичних виставках (WTM, ITB), співпраця із сусідніми країнами для розвитку транскордонного туризму.	Залучення інвестицій і туристів з інших країн, підвищення міжнародної пізнаваності.
Підтримка місцевих громад	Гранти та програми для місцевих підприємців, які займаються туризмом.	Створення нових робочих місць та економічний розвиток регіонів через підтримку місцевих ініціатив.

*Джерело: розроблено автором на основі [76-77]*

Боснія та Герцеговина активно інтегрується в міжнародні туристичні мережі, що дозволяє залучати нових туристів. Участь у глобальних

туристичних виставках і форумах, таких як міжнародні виставки туристичних напрямків (WTM, ITB тощо). Співпраця із сусідніми країнами на проєктах, що сприяють розвитку транскордонного туризму. Уряд Боснії та Герцеговини підтримує розвиток місцевого туризму через гранти та програми для місцевих підприємців, які займаються гостьовими будинками, ресторанами та туристичними послугами, що додатково створює робочі місця та стимулює економічний розвиток на місцевому рівні. [76; 77]

Результати відновлення туризму в Боснії та Герцеговині:

- Зростання кількості туристів щороку, відновлення популярності історичних міст та природних об'єктів.
- Збільшення туристичних надходжень, що сприяє відновленню регіональних економік.
- Покращення якості туристичних послуг за допомогою сучасних інфраструктурних проєктів.

Досвід Боснії та Герцеговини у відновленні туристичної галузі після конфліктів показує, що поєднання відновлення культурної спадщини, залучення міжнародних інвестицій та підтримка місцевих громад може швидко відновити сектор туризму та створити нові можливості для економічного зростання.

### 2.3 Роль міжнародної підтримки та європейських організацій у відновленні туризму

Війни, природні катастрофи та глобальні кризи залишають глибокий слід на туристичній галузі країни, руйнуючи інфраструктуру, культурну спадщину та знищуючи економічні основи. У таких складних умовах міжнародна підтримка стає ключовим фактором для відновлення туризму.

Коли країни знають серйозні потрясіння, зокрема військових конфліктів, вони потребують допомоги не лише для відновлення інфраструктури, а й для повернення довіри туристам. Міжнародна спільнота надає різні форми підтримки - від фінансової допомоги до експертної співпраці у відновленні галузі.

Наприклад, після завершення конфліктів такі організації як Європейський Союз чи ООН фінансують проекти з відновлення туристичної інфраструктури. Наведені проекти включають відновлення пам'ятки історичної спадщини, модернізацію транспортної мережі та створення нових туристичних об'єктів. Крім того, міжнародні організації підтримують професійні тренінги для місцевих фахівців у сфері туризму, аби підвищити якість обслуговування та навички управління туристичними проектами.

Міжнародна підтримка також сприяє збереженню культурної спадщини та унікальних природних ресурсів. Вона додатково створює стратегії сталого розвитку туризму, які враховують потреби місцевого населення та мінімізують вплив на довкілля. [73]

Залучення іноземних інвесторів та експертів дозволяє створювати ефективніші маркетингові стратегії для просування туристичних напрямків на міжнародному ринку, сприяє залученню нових туристичних потоків, які сприяють відновленню економіки та створенню робочих місць.

Таким чином, міжнародна підтримка вирішує роль у відновленні туризму після кризових подій. Вона об'єднує ресурси, знання та досвід для допомоги країнам у подоланні викликів і відновленні їхнього туристичного потенціалу.

Європейський Союз і його численні ігрові організації мають ключову роль у підтримці відновлення туристичної галузі країн-членів і сусідніх держав, які позначили різні кризові ситуації - від воєнних конфліктів до природних катастроф. З моменту утворення Європейський Союз активно співпрацює з країнами-учасниками, допомагаючи їм відновити економіку та інфраструктуру, зокрема у сфері туризму.

Одним із головних механізмів підтримується фінансування проєктів, які сприяють відновленню туристичних об'єктів та інфраструктури. Програми, такі як Horizon 2020 або Erasmus+, підтримують дослідження, розробку інноваційних рішень і навчання для підвищення якості туристичних послуг. Європейські організації допомагають у відновленні історичних пам'яток, відновленні готелів, музеїв і транспортних мереж, що є ключовим для відновлення туристичної привабливості країни.

Крім того, ЄС надає консультативну підтримку країнам, які зазнали кризових ситуацій. Експерти європейських організацій залучаються до створення стратегії сталого розвитку туризму, яка спрямована на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище та підвищення безпеки туристів. Важливим напрямком роботи є інтеграція новітніх цифрових рішень - таких як платформи електронного туризму та застосування штучного інтелекту для покращення обслуговування клієнтів.

Європейські організації також сприяють інтеграції різних країн в єдину туристичну мережу, що дає можливість обмінюватися досвідом, навичками та кращими практиками. Наприклад, міжнародні конференції та семінари, організовані ЄС, дають можливість представникам туристичної галузі навчатися у своїх європейських колегах, а також обговорювати проблеми і знаходити спільні рішення. [74]

Крім підтримки фінансування та навчання, європейські організації надають значну увагу просуванню туристичних напрямків на глобальному ринку. За допомогою маркетингових запитів, які фінансуються ЄС, країни-члени можуть успішно залучати міжнародних туристів, що важливо для відновлення їх економічної стабільності.

Таким чином, роль європейських організацій у відновленні туризму є безцінною. Вони не тільки підтримують матеріально, а й сприяють створенню умов для довгострокового розвитку туристичної інфраструктури, що забезпечує стійкість і конкурентоспроможність туристичних об'єктів в Європі.

Роль міжнародної підтримки та європейських організацій у відновленні  
туризму

Напрями	Міжнародна підтримка	Європейські організації
Фінансування проєктів	Надання фінансової допомоги для відновлення туристичної інфраструктури, реставрації об'єктів історичної спадщини.	Фінансування проєктів через програми Horizon 2020, Erasmus+ для розробки інноваційних рішень та навчання у сфері туризму.
Консультативна підтримка	Допомога в створенні стратегії сталого розвитку туризму, інтеграції новітніх цифрових рішень.	Залучення експертів для створення стратегії сталого розвитку туризму, впровадження безпечних туристичних практик.
Інтеграція в єдину туристичну мережу	Організація міжнародних конференцій та семінарів для обміну досвідом і кращими практиками у відновленні туризму.	Інтеграція різних країн в єдину туристичну мережу для обміну досвідом та створення сталих туристичних рішень.
Маркетинг та просування	Розробка маркетингових заходів для залучення міжнародних туристів після кризових ситуацій.	Просування туристичних напрямків через глобальні маркетингові кампанії, спрямовані на підвищення привабливості країни.
Підтримка сталого розвитку	Впровадження екотуризму та сталого управління туристичними ресурсами.	Сприяння впровадження сталих рішень для розвитку туризму, які мінімізують вплив на довкілля.

*Джерело: розроблено автором на основі [72-77]*

Таким чином, міжнародна підтримка та організації відіграють важливу роль у відновленні та розвитку туристичної галузі, сприяючи створенню стабільного європейського та конкурентоспроможного середовища для туризму. Досвід Європейського Союзу у відновленні туризму після конфліктів демонструє ефективність комплексного підходу, який включає фінансування, консультування, підтримку інфраструктури та сталого розвитку. ЄС відіграє основну роль у відновленні туристичних напрямків, що відзначили серйозні кризові ситуації, такі як воєнні конфлікти чи природні катастрофи.

Європейський Союз надає значну фінансову допомогу країнам, які постраждали від конфліктів, для відновлення туристичної інфраструктури,

що включає фінансування проєктів з реставрації пам'яток культури, модернізацію готельного бізнесу та створення нових туристичних об'єктів. Наприклад, Хорватія після війни 1990-х років отримала значну допомогу від ЄС для відновлення туристичної привабливості Дубровника та інших історичних регіонів.

Європейської країни, завдяки підтримці ЄС, реалізують масштабні інфраструктурні проєкти, які включають відновлення залізничних шляхів, будівництво нових аеропортів та доріг, що посилює покращення туристичних маршрутів і доступ до постраждалих територій.

Відновлення туристичної сфери супроводжується впровадженням заходів для сталого розвитку. Європейські країни підтримують створення програми екотуризму, екологічного управління природними ресурсами та створення умов для збереження культурної спадщини.

Європейські організації надають консультації та експертні рекомендації з питань відновлення туристичної індустрії. Наведені рекомендації включають створення безпечних туристичних умов, інтеграцію інноваційних технологій для покращення обслуговування туристів, а також підтримку розвитку нових туристичних напрямків. [75 - 77]

Після конфліктів ЄС активно підтримує маркетингові кампанії для просування постраждалих туристичних регіонів на міжнародному ринку. Наприклад, через кампанії, спрямовані на відновлення туристичного іміджу Боснії та Герцеговини після війни в 1990-х роках.

Досвід Європейського Союзу підкреслює важливість інтеграції фінансової підтримки, сталого розвитку та співпраці між державами для успішного відновлення туризму після конфліктів. Європейський Союз у співпраці з країнами-членами активно проводить низку заходів для відновлення туризму. Основними є фінансування проєктів, підтримка професійної підготовки спеціалістів, створення безпечних та сталих туристичних маршрутів. Крім того, важливою складовою є інтеграція

цифрових рішень, які дозволяють покращити управління туристичними потоками та підвищити рівень обслуговування.

Завдяки цьому досвіду країни ЄС успішно долають наслідки конфліктів та відновлюють привабливість для туристів, що дозволяє відновити економічні показники та соціальну стабільність.

## Висновки до 2 розділу

У цьому розділі було проведено аналіз основних підходів до відновлення туризму в країнах Європейського Союзу, а також розглянуто конкретні кейси відновлення туризму в Хорватії та Боснії та Герцеговині. Крім того, було підкреслено значення міжнародної підтримки та ролі європейських організацій у допомозі подолати наслідки конфліктів та відновити туристичний потенціал.

Основними підходами до відновлення туризму в Європейському Союзі є фінансування для відновлення інфраструктури, сталого розвитку, інтеграцію новітніх технологій, а також створення безпечного середовища для туристів. Важливу роль відіграє професійна підготовка спеціалістів та створення ефективних стратегій розвитку туризму з урахуванням сучасних проблем.

Хорватія та Боснія і Герцеговина мають значний досвід відновлення туризму після конфліктів. Хорватія зосередилася на реставрації культурних пам'яток, розвитку нових туристичних маршрутів і сталому управлінському ресурсі. Боснія та Герцеговина реалізують стратегії, спрямовані на збереження культурної ідентичності та інтеграцію новітніх технологій у туристичну сферу. Обидві країни активно співпрацюють з міжнародними організаціями для отримання фінансової та експертної підтримки.

Міжнародна підтримка та участь європейських організацій мають вирішальне значення для відновлення туризму після конфліктів. Вони надають фінансування для відновлення інфраструктури, підтримують сталий розвиток туризму, а також допомагають у підготовці фахівців. Крім того, європейські організації сприяють інтеграції новітніх цифрових рішень та створенню безпечного середовища для туристів.

Загалом, досвід країн ЄС демонструє комплексність ефективного підходу до відновлення туризму, який включає підтримку відновлення інфраструктури, збереження культурної спадщини та розвиток сталого туризму з урахуванням сучасних викликів та міжнародної підтримки.

## РОЗДІЛ 3

### Рекомендації щодо стратегії відновлення туризму в Україні на основі досвіду країн ЄС

#### 3.1 Можливості інтеграції європейських практик у стратегії відновлення туризму в Україні

Руйнування об'єктів культурної спадщини під час воєнних дій завдає непоправної шкоди не тільки матеріальній культурі, але й національній ідентичності. Під час російського вторгнення в Україну, яке розпочалося у 2022 році, багато культурних об'єктів зазнали значних пошкоджень. Серед постраждалих пам'яток - церкви, музеї, бібліотеки та історичні будівлі, які є важливими символами культурного спадку регіону та національної ідентичності українського народу. Розуміння масштабів руйнувань і методів подальшого відновлення є важливими не лише для збереження спадщини, а й для відродження економіки через туризм, а також для зміцнення культурної стійкості України.

Проаналізувавши масштаби руйнувань об'єктів культурної спадщини в Україні, викликаних російською агресією, а також дослідивши міжнародний досвід відновлення культурних пам'яток у Німеччині, Хорватії та Боснії і Герцеговині, стане більш зрозуміло, в якому напрямку рухатися для подальшого відновлення культурного туризму України. Досвід інших Європейських країн, які у свій час також зазнали руйнувань об'єктів культурної спадщини під час війн, показує, що міжнародна підтримка та збереження історичної точності при реставрації можуть відігравати ключову роль у відродженні культурної спадщини та туристичної привабливості. Окрім аналізу руйнувань, у роботі запропоновано рекомендації для України, засновані на досвіді відновлення інших Європейських країн, щоб підтримати

процес реконструкції культурних об'єктів, які постраждали під час війни [77].

Досвід Німеччини, Хорватії та Боснії і Герцеговини показує, що успішне відновлення культурних об'єктів залежить від комплексного підходу, що включає залучення національних і міжнародних експертів, підтримку уряду, а також активне залучення місцевих громад. Важливими напрямками є використання архівних матеріалів і збережених елементів оригінальних будівель, що допомагає максимально точно відтворити їх історичний вигляд. Залучення міжнародних фондів та програм, зокрема підтримки ЮНЕСКО, може бути важливим джерелом фінансування для відновлення культурних об'єктів в Україні.

Досвід Хорватії та Боснії і Герцеговини свідчить про те, що міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО та Світовий банк, можуть надавати не тільки фінансову допомогу, а й технічні ресурси та експертну підтримку, що є важливим для відновлення культурної спадщини в умовах обмежених ресурсів. Участь України в таких програмах сприятиме збереженню культурної ідентичності країни, а також може бути ефективним кроком для зміцнення її позиції на міжнародній арені. [76; 77]

Під час відновлення об'єктів культурної спадщини в Німеччині було активно використано новітні технології, зокрема 3D-моделювання, яке допомогло точно відтворити архітектурні деталі Фрауенкірхе в Дрездені. Для України це також може стати одним з ефективних методів відновлення культурних об'єктів. Використання історичних фотографій, карт і архівів дозволить реконструювати пам'ятки з максимальною історичною точністю, що є важливим не тільки для збереження культурної ідентичності, а й для приваблення туристів. [75]

Відновлення культурних об'єктів може відігравати важливу роль у поверненні туристів і відновленні економіки постраждалих регіонів. Реставрація культурної спадщини сприяє підтримці національної ідентичності, а також залученню міжнародної уваги та підтримки. Відновлені

об'єкти стають символами стійкості та відродження, що може стимулювати як внутрішній, так і міжнародний туризм. Для України це буде потужним кроком до повернення економічної стабільності та культурного розвитку.

Україна, яка перебуває на етапі військових дій, може суттєво виграти від використання європейського досвіду у відновленні туристичної галузі. Країни Європейського Союзу, такі як Хорватія, Боснія і Герцеговина, мають багатий досвід подолання наслідків конфліктів та розвитку туризму як важливого сектора економіки. Інтеграція цих практик у стратегії відновлення України може стати каталізатором для прискорення процесу відновлення та створення конкурентоспроможної туристичної індустрії. [76; 77]

Україна може використати приклад Хорватії, яка активно відновлювала свої історичні пам'ятки, модернізувала транспортну мережу та готельну інфраструктуру. Важливою складовою є залучення інвестицій, як внутрішніх, так і міжнародних, для відновлення об'єктів культурної спадщини та створення нових туристичних продуктів. Програми ЄС, такі як Horizon Europe або Cohesion Fund, можуть стати джерелом фінансування для цих проєктів. Одним із основних напрямів є реставрація та збереження культурної спадщини. Європейські країни успішно реалізували програми реставрації історичних пам'яток, що постраждали під час конфліктів, використовуючи як державне фінансування, так і підтримку міжнародних організацій. Для України це означає можливість залучення грантів і програм, подібних до тих, що реалізуються ЄС, для відновлення історичних міст, таких як Львів, Київ або Одеса, які мають потенціал стати культурними центрами світового значення. Україна має можливість співпрацювати з європейськими інституціями, такими як Європейська комісія чи Європейський банк реконструкції та розвитку, для фінансування відновлення інфраструктурних проєктів, транспортних вузлів і підготовки кадрів. Навчання українських спеціалістів за програмами обміну, подібними до Erasmus+, дозволяють впроваджувати інноваційні рішення та підвищувати якість обслуговування туристів.

Європейський досвід показує важливість сталого розвитку туризму, який враховує збереження природного та культурного середовища. Україна може впроваджувати екологічно орієнтовані ініціативи, зокрема розвиток еко-туризму, сільського туризму та екскурсій, які мінімізують негативний вплив на довкілля. Приклади Боснії та Герцеговини демонструють, що акцент на екологію та локальну ідентичність приваблює туристів і сприяє розвитку місцевих громад. Україна може використовувати європейські підходи до розвитку екологічного, сільського та активного туризму, які забезпечують мінімальний вплив на довкілля та сприяють залученню туристів, які цінують автентичний досвід. Розробка національних парків, велосипедних маршрутів, екоферм та інтеграція цифрових платформ для бронювання та навігації може стати числом кроків до відновлення туристичної активності в регіонах. [76; 77]

Україна має великий потенціал для впровадження цифрових технологій у туризм, використовуючи досвід європейських країн. Цифрові платформи, інтерактивні туристичні карти, мобільні додатки для бронювання та планування подорожей допомагають підвищити зручність для туристів та розширити доступність туристичних послуг. Інтеграція таких інструментів дозволяє не лише залучити нових туристів, а й вибрати дані для кращого управління туристичними потоками.

Одним із головних викликів для України є створення безпечного середовища для туристів. У цьому контексті досвід країни ЄС щодо кризового управління, навчання персоналу у сфері туризму та запровадження стандартів безпеки може бути вкрай корисним. Забезпечення безпеки має стати перевагою, оскільки довіра туристів є фактором успішного відновлення галузі.

Європейські країни після конфліктів активно використовували маркетингові кампанії для відновлення привабливості своїх туристичних напрямків. Україна може орієнтуватися на приклад Хорватії з її брендингом "Середземномор'я, яким воно було колись". В Україні можна створити

туристичний бренд, який підкреслює багату культуру, природу та дух відновлення.

Таблиця 3.1

Напрямки інтеграції європейських практик у стратегії відновлення туризму в Україні

Напрямок	Європейські практики	Можливості інтеграції в Україні
Реставрація культурної спадщини	Відновлення історичних пам'яток за підтримки міжнародних програм, як у Хорватії чи Боснії та Герцеговині.	Реставрація культурних об'єктів в Одесі, Львові, Києві та інших містах за рахунок грантів ЄС та міжнародних організацій.
Сталий туризм	Розвиток екологічного, сільського та активного туризму, мінімізація впливу на довкілля.	Створення еко-маршрутів, розвиток національних парків, екоферм і активного туризму в Карпатах, Поліссі та інших регіонах.
Інфраструктурне відновлення	Реконструкція транспортних вузлів, розвиток готельного сектору, як це було в Хорватії.	Відновлення залізничних сполучень, аеропортів, доріг; підтримка будівництва готелів, кемпінгів та хостелів.
Міжнародна підтримка	Фінансування від ЄС, навчання спеціалістів через програми Erasmus+ та Horizon 2020.	Співпраця з ЄС для отримання фінансування інфраструктурних проектів, підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму.
Цифровізація	Використання цифрових платформ для бронювання, розробка інтерактивних карт туристичних маршрутів.	Впровадження мобільних додатків для туристів, створення онлайн-платформи для просування національних турів.
Безпека туристів	Впровадження стандартів безпеки, створення кризових центрів реагування, підтримка стабільного середовища.	Застосування європейських стандартів безпеки, забезпечення туристів інформацією про безпечні маршрути та об'єкти.
Маркетинг та просування	Проведення міжнародних маркетингових досліджень, як «Середземномор'я, як воно колись було» в Хорватії.	Розробка національної кампанії з популяризації туризму: культурних цінностей, гастрономії та природних багатств.
Залучення місцевих громад	Інтеграція місцевих громад у розвиток туризму через ініціативи соціального підприємництва.	Проведення навчання для місцевих підприємців, стимулювання розвитку малого бізнесу в туристичних регіонах.

*Джерело: розроблено автором на основі [72-77]*

Відновлення туризму має базуватися на активному залученні місцевих громад, які є ключовими учасниками цього процесу. Розвиток нішевих видів туризму, таких як гастрономічний, культурний чи релігійний туризм, може

сприяти економічному зростанню регіонів та збереженню їхньої автентичності. Отже, дані практики можуть бути адаптовані для України, сприяючи ефективному відновленню туристичної галузі, розвитку європейської економіки та інтеграції країни до міжнародного туристичного ринку. Застосування досвіду відновлення культурної спадщини інших країн дозволить Україні розробити дієві підходи до відновлення своїх історичних об'єктів, що не лише сприятиме збереженню національної ідентичності та культурної спадщини, а й створить умови для сталого економічного розвитку через туризм та культурні програми.

Інтеграція європейських практик у відновлення туризму в Україні може бути основою для створення сталого, інноваційного та конкурентоспроможного статистичного туристичного сектора. Залучення фінансування, впровадження сталих ініціатив, цифрових технологій та побудова безпечного середовища дозволить Україні не тільки відновити туристичний галузь, а й закріпити її як важливу складову економіку.

### 3.2 Залучення міжнародного фінансування та партнерів у подоланні наслідків воєнного конфлікту

Відновлення країни після воєнного конфлікту є складним та багатограним процесом, який потребує значних фінансових ресурсів і стратегічної підтримки з боку міжнародних партнерів. Україна має можливість перейняти досвід таких європейських країн, які вже пройшли шлях відновлення після військових конфліктів, як Хорватія, Боснія та Герцеговина. Ключову роль у цьому процесі залучення відіграють міжнародне фінансування та співпраця з провідними світовими організаціями.

Одним із головних джерел фінансування є Європейський Союз , який надає гранти та кредити на відбудову інфраструктури, розвиток економіки та соціальної сфери. Наприклад, програми Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) допомагають у фінансуванні проєктів, пов'язаних з модернізацією транспортної інфраструктури та розвитком бізнесу. Фонд солідарності ЄС, який використовувався для відновлення після стихійного лиха, також може бути адаптований для допомоги Україні.

Не менш важливою є підтримка з боку Світового банку та Міжнародного валютного фонду (МВФ) , які надають довгострокові кредити для стабілізації економіки та відновлення важливих секторів. Наприклад, Світовий банк активно фінансував відновлення дорожньої інфраструктури та житлових районів у Боснії після війни.

Окрему роль мають міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та її структурні підрозділи, включаючи ЮНЕСКО , що сприяє збереженню культурної спадщини, зруйнованої внаслідок воєнних дій. Також є ініціативи USAID, які спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу в регіонах, що постраждали від бойових дій.

Ще одним напрямком є гуманітарні ініціативи та неурядові організації , які сприяють розвитку соціального туризму, реабілітації постраждалих громад, створенню туристичних програм, що інтегрують місцеве населення. Наприклад, такі організації, як USAID та UNDP, реалізують проєкти з підтримки місцевого бізнесу, екотуризму та культурних ініціатив.

Важливу роль відіграють грантові програми Європейського Союзу , такі як Horizon Europe, Erasmus+, Creative Europe, які спрямовані на відновлення культурного сектору, освіти та досліджень у сфері туризму. Наприклад, у післявоєнній Хорватії та Боснії і Герцеговини гранти від ЄС використовувалися для реставрації історичних пам'яток, створення нових туристичних маршрутів та навчання спеціалістів у сфері гостинності.

Крім фінансової допомоги, є партнерство з іншими країнами . Наприклад, Німеччина та Франція вже висловили готовність підтримати

відновлення інфраструктури в Україні, а Польща та країни Балтії допомагають із транспортною та гуманітарною логістикою.

Залучення міжнародного фінансування та партнерів не лише сприяє економічному відновленню, а й створює стійкі механізми розвитку, що включає відбудову житлового фонду, відновлення туристичної галузі, модернізацію інфраструктури та впровадження сучасних цифрових рішень для економіки.

Співпраця з міжнародними туристичними компаніями, готельними мережами, інвесторами може сприяти розвитку нових туристичних продуктів, створенню робочих місць та залученню іноземних туристів. Наприклад, міжнародні мережі готелів після конфліктів у балканських країнах інвестували в розвиток туризму, що сприяло швидкому відновленню туристичних потоків.

Таким чином, використовуючи найкращі практики та залучаючи міжнародних партнерів, Україна має всі шанси не просто відновити європейський туристичний сектор, а й зробити його більш конкурентоспроможним, безпечним та привабливим для іноземних туристів та інвесторів.

Європейський Союз активно підтримує розвиток науки, освіти, культури та туризму через грантові програми, які сприяють післявоєнному відновленню та інтеграції країн в європейський простір. Україна, як країна-кандидат на вступ до ЄС, вже має доступ до багатьох програм, серед яких Horizon Europe, Erasmus+ та Creative Europe . Вони можуть змінити важливу роль у відновленні туристичної сфери, підтримці освітніх ініціатив і збереженні культурної спадщини.

Horizon Europe - це найбільша програма ЄС, спрямована на підтримку наукових досліджень, технологічних інновацій і сталого розвитку. Програма розрахована на 2021-2027 роки із загальним бюджетом понад 95,5 млрд євро.

У сфері туризму ця програма може фінансувати:

- Розвиток інноваційних технологій у сфері туристичного бізнесу (цифрові рішення, штучний інтелект у сфері гостинності, екотуризм);
- Екологічно чистий та сталий туризм (дослідження впливу туризму на довкілля, збереження біорізноманіття туристичних регіонів);
- Розвиток «розумних» міст та регіонів (використання технологій для ефективного управління туристичними потоками, інфраструктурні рішення).

Для України Horizon Europe може допомогти фінансувати проекти, спрямовані на відновлення туристичної інфраструктури в постраждалих регіонах, розробку стратегії сталого туризму та використання інноваційних технологій для управління туристичними ресурсами.

Erasmus+ - це програма ЄС, яка підтримує освіту, навчання, молодіжні обміни та розвиток професійних навичок. На період 2021-2027 років її бюджет становитиме близько 26 млрд євро .

Програма Erasmus+ може бути використана для:

- Навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері туризму , готельно-ресторанного бізнесу та культурного менеджменту;
- Обміну досвідом між університетами України та ЄС у сфері розвитку туристичних напрямків та маркетингових стратегій;
- Проведення міжнародних конференцій, стажувань та практик для студентів і фахівців у сфері туризму.

Українські університети та професійні навчальні заклади вже беруть участь у програмі Erasmus+, що дозволяє студентам навчатися в європейських вишах, здобувати нові знання та впроваджувати найкращі туристичні практики ЄС у національну галузь.

Creative Europe - це програма ЄС, спрямована на підтримку культурного сектору та креативних індустрій. Вона охоплює кіноіндустрію, мистецтво, музичний сектор, літературу та інші культурні ініціативи. Бюджетна програма на 2021 - 2027 роки становить 2,44 млрд. євро.

Creative Europe фінансує:

- Реставрацію та збереження культурної спадщини , що є результатом для відновлення туристичної галузі України;
- Культурні та туристичні фестивалі, які сприяють популяризації української культури у світі;
- Проекти міжнародної співпраці у сфері культури, які можуть залучати українські міста до спільних ініціатив з ЄС;
- Цифровізація культури (створення онлайн-екскурсій, цифрових архівів музеїв, інтерактивних платформ для культурних туристів).

Для України ця програма може стати ключовим інструментом для відновлення зруйнованих пам'яток, підтримки незалежних культурних ініціатив, популяризації українського мистецтва та історії середньоевропейської аудиторії.

Розглянемо залучення міжнародного фінансування для відновлення туризму та інфраструктури в Україні.

#### 1. Метапроєкту:

- Відновлення туристичної інфраструктури та підтримка місцевих підприємців після воєнного конфлікту.
- Створення умов для інтеграції України в європейський туристичний ринок.
- Підвищення рівня національної економіки через розвиток туризму та культурного сектора.

#### 2. Основні етапи реалізації проєкту:

- Аналіз поточних потреб та постраждалих територій (підготовка картографії пошкоджених об'єктів туристичної інфраструктури, оцінка економічних втрат та визначення пріоритетних зон для відновлення).
- Залучення міжнародних партнерів та грантів (пошук грантових можливостей через програми Horizon Europe , Erasmus+ , Creative Europe , інші міжнародні програми (наприклад, Світовий банк, Європейська комісія), підготовка заявок на гранти для відновлення туристичних об'єктів, створення інноваційних програм для залучення туристів, культурних проєктів).

- Фінансове забезпечення та партнерство (визначення суми фінансування та залучення інвестицій від міжнародних партнерів, таких як ЄС, ООН, Світовий банк, іноземні фонди та приватні компанії, спільна робота з місцевими підприємствами, органами влади та туристичними організаціями).
- Реалізація проєкту (відновлення інфраструктури (ремонт доріг, готелів, туристичних об'єктів, музеїв), розробка навчальних курсів та програма для місцевих підприємців у галузі туризму, реклама та маркетинг туристичних можливостей України на міжнародних платформах).
- Моніторинг та оцінка результатів (оцінка ефективності програми відновлення).

Таблиця 3.2

Проєкт розрахунку бюджету щодо залучення міжнародного фінансування для відновлення туризму та інфраструктури в Україні

Категорія витрат	Оцінкова вартість (євро)	Примітки
Підготовка та дослідження (аналіз потреб)	150 000	Розробка картографій та звітів по пошкоджених об'єктах
Залучення міжнародних партнерів та грантів	50 000	Пошук та підготовка заявок для міжнародних організацій
Відновлення інфраструктури	2 000 000	Ремонт доріг, будівництво нових туристичних об'єктів
Маркетингові кампанії та промоція	300 000	Презентації на міжнародних туристичних форумах
Навчання та підтримка місцевих підприємців	200 000	Курси для місцевих бізнесменів, тренінги
Моніторинг та оцінка результатів	100 000	Створення системи моніторингу та звітності
Резерв	150 000	Непередбачувані витрати
Загальний бюджет	2 950 000	

*Джерело: розроблено автором на основі [72-77]*

Джерела фінансування:

- Horizon Europe (наукові та технологічні інновації в туристичній сфері).
- Erasmus+ (навчальні програми для підприємців та молоді).
- Creative Europe (культурні ініціативи та відновлення культурних об'єктів).
- Європейський інвестиційний банк , Європейська комісія , Світовий банк (позики та гранти на відновлення інфраструктури).

Очікувані результати:

- Відновлення туристичної інфраструктури в постраждалих регіонах.
- Залучення до 2 млн туристів на рік протягом 3-5 років.
- Створення нових робочих місць у туристичній та культурній сферах.
- Підвищення інвестиційної привабливості України в міжнародному контексті.

Механізм моніторингу та звітності:

- Щоквартальні звіти для донорів.
- Визначення ключових показників ефективності (KPI): кількість відновлених об'єктів, кількість туристів, зростання доходів місцевих підприємців.

Грантові програми Європейського Союзу Horizon Europe, Erasmus+ та Creative Europe відкривають широкі можливості для України у сфері післявоєнного відновлення туризму, культури та освіти. Вони сприяють не лише фінансовій підтримці, а й інтеграції країни в європейський простір, залученню нових технологій, розвитку сталого туризму та підготовці висококваліфікованих фахівців. Українським організаціям, освітнім закладам та бізнесу необхідно активно використовувати ці можливості для відновлення туристичної індустрії та створення конкурентоспроможного туристичного європейського продукту на ринку.

### 3.3 Розробка маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків

Маркетингові стратегії просування туристичних напрямків є основним інструментом для залучення туристів, стимулювання попиту та покращення іміджу регіону чи країни. Вони допомагають підвищити пізнаваність туристичних продуктів, привернути нову аудиторію та максимально ефективно використовувати наявні ресурси.

Розробка маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків є ключовим елементом у відновленні та розвитку туристичної галузі, особливо в контексті постконфліктного відновлення. Ефективні стратегії допомагають привернути увагу туристів, підвищити впізнаваність регіонів та стимулювати економічний розвиток.

Основні стратегії, які застосовуються в туристичному маркетингу:

#### 1. Брендінг та позиціонування.

Кожен туристичний напрямок має свої унікальні характеристики, такі як культура, природа, історія чи гастрономія. Важливо створити чітке виявлення про місце серед присутніх туристів, виявляючи його особливості. Стратегії позиціонування включають створення форми напряму як конкретного виду відпочинку: екологічний туризм, культурний, пригодницький або оздоровчий, що дозволяє приваблювати певні сегменти туристів, наприклад, сім'ї з дітьми або любителів активного відпочинку.

#### 2. Цифровий маркетинг.

Інтернет-реклама та SEO - використання онлайн-інструментів для просування через соціальні медіа (Facebook, Instagram, YouTube) та платформи (Google Ads). Оптимізація сайту під пошукові системи (SEO) допоможе залучити більше трафіку.

Веб-сайти та мобільні додатки - створення зручних, інформативних веб-сайтів і мобільних додатків для зручності туристів при плануванні

подорожей, послуг бронювання та отримання рекомендацій щодо місцевих пам'яток.

Контент-маркетинг - використання різноманітних форматів контенту - від блогів і статей до відео-оглядів, фотографій і відгуків - для показу різноманіття напряму та залучення туристів.

### 3. PR та співпраця з медіа.

Співпраця з відомими інфлюенсерами, туристичними блогерами та соціальними активістами, які можуть публікувати контент про подорожі в цьому регіоні, що досягає широкої аудиторії. Позитивні статті та репортажі у світових медіа значно підвищують престижних туристичних напрямків та їх видимість на міжнародній арені.

### 4. Маркетинг подій та фестивалів.

Проведення великих культурних та спортивних подій, таких як музичні фестивалі, спортивні змагання, гастрономічні ярмарки, залучає туристів, які хочуть пережити унікальний досвід. Співпраця з великими брендами, корпораціями та організаціями, які можуть спонсорувати події, збільшити охоплення та залучати нову аудиторію.

### 5. Місьцеве співробітництво та партнерства.

Співпраця з місцевими готелями, ресторанами, туроператорами та магазинами для створення пакетних турів, спеціальних пропозицій і знижок, що додатково заохочує туристів провести більше часу в регіоні, заробляючи на послуги місцевих бізнесів. Відкриття туристичних інформаційних центрів, які можуть допомогти туристам знайти необхідну інформацію про місцеві послуги та визначні місця.

### 6. Промоційні кампанії.

Спеціальні пропозиції для раннього бронювання, сезонні знижки або пакети "все включено" можуть стимулювати попит, особливо в умовах конкуренції. Розробка нових цікавих тем для туристичних маршрутів, наприклад, тури по історичних місцях, гастрономічні подорожі, еко-тури чи подорожі по виноробних регіонах.

## 7. Використання соціальних медіа.

Використання візуальних платформ, таких як Instagram та TikTok, для популяризації туристичних напрямків через красиві фото та відео, показуючи місцеві пам'ятки, природні пейзажі або культурні події. Створення оригінальних хештегів або челленджів, які стимулюють туристів поділитися своїм досвідом у соціальних мережах.

## 8. Сегментація аудиторії та таргетинг.

Розробка окремих груп туристів, наприклад, для любителів активного відпочинку, сімей з дітьми або туристів, які цікавляться культурними та історичними пам'ятками. Використання даних і аналітики для створення персоналізованих пропозицій для туристів на основі їх уподобань та попереднього досвіду.

## 9. Участь у міжнародних туристичних виставках та форумах.

Презентація туристичних напрямків на міжнародних туристичних виставках і форумах хоче не лише залучити іноземних туристів, але й зміцнити позиції на світовому ринку.

## 10. Залучення міжнародних партнерів та фінансування.

Важливо використовувати можливості для залучення фінансування через міжнародні грантові програми, такі як Horizon Europe , Erasmus+ , Creative Europe, щоб підтримати розвиток інфраструктури та маркетингових ініціатив.

Маркетингові стратегії для просування туристичних напрямків повинні бути комплексними, гнучкими та орієнтованими на актуальні потреби туристів. Важливо лише правильно оцінити потенціал і унікальність напрямку, але й використовувати сучасні інструменти цифрового маркетингу, співпрацювати з місцевими підприємствами та міжнародними партнерами для ефективного просування та досягнення довгострокових результатів.

## Основні етапи розробки маркетингових стратегій

Етапи	Характеристика
Аналіз ринку та цільової аудиторії	Першим кроком у розробці маркетингової стратегії є детальний аналіз ринку, що включає вивчення поточних трендів у туризмі, визначення конкурентів та оцінку потреб цільової аудиторії. Важливо з'ясувати, хто є визнаними туристами: молодь, сім'я, люди похилого віку або бізнесмени. Збір даних через опитування, фокус-групи та аналіз соціальних медіа вважають, що цікавить туристів і яке їх очікування.
Визначення унікальних торгових пропозицій (USP)	Кожен туристичний напрямок має свої унікальні характеристики, які відрізняють його від інших. Можуть бути природні краси, культурні традиції, гастрономічні особливості або історичні пам'ятки. Визначення USP є критичним для формування основних повідомлень і маркетингових захворювань.
Розробка маркетингового плану	План включає в себе різні канали просування, такі як соціальні медіа, традиційна реклама, участь у туристичних виставках, PR-акції, а також використання впливових осіб і блогерів. Усі ці канали мають бути зосереджені на цільовій аудиторії. Важливо використовувати також бюджет, терміни проведення та ключові показники ефективності (KPI).
Використання цифрових технологій	У сучасному світі цифровий маркетинг має вирішальне значення для просування туристичних напрямків. Використання соціальних медіа, SEO (оптимізація для пошукових систем), контент-маркетингу, email-розсилок і реклами в Інтернеті дозволяє досягти широкої аудиторії. Створення привабливого та інформативного контенту, включаючи фотографії, відео та відгуки туристів, сприяє залученню нових відвідувачів.
Співпраця з місцевими підприємствами та організаціями	Важливо налагодити партнерство з місцевими готелями, ресторанами, туристичними агентствами та культурними організаціями, що може включати спільні акції, знижки для туристів та розробку пакетних пропозицій, які об'єднують різні послуги.
Оцінка ефективності та корекція стратегії	Після реалізації маркетингових завдань важливо провести оцінку їхньої ефективності, що включає в себе аналіз отриманих результатів, зворотний зв'язок з туристами та коригування стратегії відповідно до отриманих даних. Використання аналітики веб-сайтів і соціальних медіа допоможе відстежити, які кампанії були найбільш успішними.

*Джерело: розроблено автором на основі [72-77]*

Розробка ефективних маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків є невід'ємною частиною відновлення галузі після конфліктів. Чітке розуміння потреб цільової аудиторії, використання цифрових технологій, співпраця з місцевими підприємствами та постійний моніторинг результатів дозволяє адаптуватися до змін і досягти успіху в просуванні регіону, що не тільки стимулює економічний розвиток, але й сприяє соціальній інтеграції та відновленню довіри до країни на міжнародній арені.

Маркетингові стратегії для просування туристичних напрямків в Україні у  
повоєнний період

Маркетингова стратегія	Характеристика стратегії	Цільова аудиторія	Інструменти та канали просування
Позиціонування як безпечного напрямку	Підкреслення безпеки відвідування окремих регіонів України через чітку комунікаційну інформацію про зупинку з безпекою та зусилля, спрямовані на забезпечення комфортних умов для туристів.	Туристи, які шукають безпечні місця для відпочинку.	Соціальні медіа, офіційні сайти, платформи для бронювання.
Внутрішній туризм та місцеві подорожі	Сприяння розвитку внутрішнього туризму серед українців, стимулювання подорожей у межах країни, створення програми для вивчення місцевої культури і природи.	Внутрішні туристи (громадяни України).	Рекламні кампанії на телебаченні, в соціальних мережах, знижки на внутрішніх турах.
Підтримка культурних ініціатив та фестивалів	Організація культурних та мистецьких подій для привернення уваги до української традицій, історії та сучасної культури.	Любителі культури, місцеві жителі, іноземці, які можуть переїхати після стабілізації ситуації.	Прес-релізи, соціальні медіа, партнерства з культурними організаціями.
Підтримка екологічного туризму	Просування екологічного туризму, що включає відвідування природних пам'яток і національних парків, які не постраждали від бойових дій.	Туристи, які цікавляться екологічним відпочинком.	Соціальні медіа, туристичні платформи, створення відеоконтенту.
Реабілітація інфраструктури та комфорту	Покращення туристичної інфраструктури та створення комфортних умов для відпочинку в безпечних регіонах.	Туристи, які шукають зручні умови для перебування.	Партнерства з готелями, кампанії зі створення інфраструктури, програми відновлення.
Програми міжнародного співробітництва	Залучення міжнародних партнерів і грантових програм для відновлення туристичних об'єктів і розвитку нових напрямків.	Туристи з Європи та інших регіонів, інвестори.	Гранти, міжнародні конференції, програми співпраці.
Інформаційна підтримка та навчання туристів	Надання інформації про безпечні туристичні маршрути, послуги та рекомендації щодо подорожей під час війни.	Туристи, які хочуть дізнатися більше про час в Україні.	Веб-сайти, соціальні мережі, інформаційні кампанії.
Прямі взаємодії з іноземними туристами	Залучення іноземних туристів через туроператорів та платформи для організації туристичних поїздок у безпечних районах.	Міжнародні туристи, особливо з країн, близьких до України.	Туристичні агентства, соціальні мережі, міжнародні виставки.
Віртуальний туризм	Розробка віртуальних турів та онлайн-платформи для ознайомлення з пам'ятками України, що значною мірою туристам "відвідати" країну, не виїжджаючи з дому.	Потенційні туристи, які наразі не можуть подорожувати через безпеку.	Онлайн-платформи, YouTube, Facebook.
Емоційний маркетинг та історія відновлення	Просування історії про відновлення України, про героїзм місцевих жителів та туризм, що знову використовується.	Туристи, які шукають можливості підтримати країну в процесі відновлення.	Відеоконтент, блоги, партнерства з міжнародними інфлюенсерами.

Наприклад, місто, яке пережило воєнний конфлікт, може реалізувати наступні стратегії:

- Компанія "Відкрийте для себе нашу історію", що підкреслює історичну спадщину та культурні особливості регіону. Наведена кампанія може включати створення віртуальних турів, публікацій у блогах, відео-екскурсій та вебінарів.
- Співпраця з туристичними блогерами для просування регіону через їхню платформу. Блогери можуть створювати контент, демонструючи унікальні місця та можливості для відпочинку.
- Проведення фестивалів та культурних заходів, що залучають туристів та сприяють відновленню місцевої економіки.

Відновлення туристичної галузі в Україні в повоєнний період вимагає комплексного підходу до маркетингових стратегій. Акцент на безпеці, культурних особливостях та співпраця з місцевими та міжнародними партнерами може стати основою для відновлення туристичного потоку та зміцнення іміджу України як безпечного та привабливого напрямку для подорожей.

Наведені стратегії допомагають зміцнити імідж України на міжнародній арені, підтримати внутрішній туризм, а також запобігти падінню багатьох туристів через наявні безпекові виклики.

### Висновки до 3 розділу

Відновлення туристичної галузі в Україні післявоєнний є великим і складним завданням, вимагає застосування стратегічного підходу та інтеграції кращих європейських практик. У цьому розділі було зазначено три ключові напрямки, які можуть стати основою для ефективного відновлення: інтеграція європейських практик у стратегію відновлення туризму в Україні,

залучення міжнародного фінансування та партнерства, а також розробка маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків.

Європейський досвід відновлення туристичної галузі після кризових ситуацій, зокрема після конфліктів, є цінним ресурсом для України. Країни ЄС, такі як Хорватія та Боснія і Герцеговина, показали, як можна ефективно відновлювати туризм, зберігаючи при цьому безпеку і сприяючи сталому розвитку. Україні необхідно інтегрувати ці стратегії, зокрема шляхом створення безпечних туристичних продуктів, розвитку екологічного туризму та стимулювання внутрішнього туризму.

Важливо використовувати також європейські стандарти послуг у сфері туризму, що включають підвищення якості, розвиток інфраструктури та дотримання екологічних вимог. Залучення експертів та реалізація проєктів на підтримку ЄС створить ефективну модель відновлення туристичної галузі.

Для повного відновлення туристичної інфраструктури України необхідно активно залучати міжнародне фінансування. Програми Європейського Союзу, такі як Horizon Europe, Erasmus+ та Creative Europe, надають можливість отримати ресурси для реалізації проєктів, які сприяють відновленню туристичної сфери.

Крім того, Україна має можливість співпрацювати з міжнародними організаціями, зокрема з ООН та Світовою організацією туризму, для залучення технічної та фінансової підтримки. Партнерства з міжнародними компаніями також можуть забезпечити збільшення інвестицій в інфраструктуру та розвиток нових туристичних напрямків.

Залучення таких фінансових ресурсів дозволяє не тільки відновити матеріальну базу, але й створити умови для розвитку нових інноваційних проєктів, орієнтованих на стійкий та екологічний туризм.

Однією з основних складових відновлення туризму є розробка ефективних маркетингових стратегій, орієнтованих на внутрішніх та іноземних туристів. Першочерговим завданням є формування позитивного іміджу України як безпечної та цікавої туристичної дестинації.

Для цього необхідні цифрові маркетингові інструменти: соціальні медіа, контент-маркетинг, співпраця з інфлюенсерами. Україна повинна активно просувати свої туристичні напрямки, використовуючи багатство культурної спадщини, природних ресурсів та гастрономічних традицій.

Розробка спеціальних маршрутів, акцент на унікальні туристичні пропозиції (наприклад, агротуризм, екотуризм, культурні маршрути) дозволить залучити нову аудиторію. Організація фестивалів, культурних подій і свят, що акцентують увагу на українській культурі та історії, буде сприяти залученню туристів з різних куточків світу.

Крім того, у списку напрямків є стимулювання внутрішнього туризму через акції, знижки та пропозиції для українців, які допоможуть не тільки підтримати економіку, але й відновити довіру до туристичних напрямків в країні.

У зв'язку з кризовими умовами, що склалися через воєнний стан, відновлення туристичної галузі України вимагає скоординованих зусиль на всіх рівнях: від інтеграції міжнародного досвіду до розробки інноваційних стратегій розвитку. Програми міжнародного фінансування, ефективне партнерство з європейськими та міжнародними організаціями, а також стратегічний маркетинг є основними інструментами, які сприяють відновленню галузі туризму в Україні. Реалізація цих стратегій дозволяє не тільки відновити рівень туристичної діяльності, але й створити конкурентоспроможний туристичний продукт, здатний привернути увагу туристів з усього світу.

## ВИСНОВКИ

Відновлення туристичної галузі в умовах військового часу є складним і багатограним процесом, який вимагає системного підходу та глибокого розуміння теоретичних основ. У першому розділі розглядалися ключові аспекти, що представляють характер та особливості розвитку туризму в кризових ситуаціях, вплив воєнних конфліктів на туристичну сферу, а також роль туризму як інструмента соціально-економічного відновлення.

У процесі дослідження з'ясовано, що туризм в умовах кризових ситуацій потребує адаптації та трансформації. Кризові явища, такі як війни, природні катастрофи або економічні кризи, впливають на споживчі настрої, змінюють безпекову швидкість та приводять до падіння туристичних потоків. В таких умовах особливо важливо зберегти позитивний імідж туристичної дестинації, адаптувати пропозиції під нові реалії та формувати безпечні маршрути.

Дослідження показали, що країни, які хочуть швидко адаптуватися до нових умов, відновлювали туристичну діяльність більш ефективно, що стосується як державних програм, так і приватного сектору, які повинні бути готові до гнучких змін у стратегіях управління. Аналіз впливу воєнних конфліктів на туристичну галузь показав, що такі конфлікти ведуть до значних втрат у туристичній інфраструктурі, зниження рівня обслуговування, підвищення ризиків для туристів. Війна також часто призводить до зменшення інвестицій у туризм і зменшення загального економічного стану країни.

Досвід про негативні наслідки показує, що в умовах воєнних конфліктів з'явилися нові можливості для розвитку туристичних продуктів, що акцентують увагу на культурній спадщині та історичній пам'яті, що може стати основою для створення нових маршрутів та туристичних ініціатив. Туризм є першим інструментом соціально-економічного відновлення,

оскільки він здатен сприяти створенню робочих місць, залученню інвестицій та розвитку місцевої економіки. В умовах відновлення після конфлікту туризм може стати каталізатором для розвитку суміжних галузей, таких як гастрономія, культура, мистецтво та екологічний туризм.

Досвід країн, що відновлювалися після військових конфліктів, показує, що стратегічний розвиток туризму, спрямований на відновлення соціальної структури, може позитивно вплинути на загальний стан суспільства. Підтримка малих і середніх підприємств у туристичній сфері може допомогти в інтеграції місцевих громад у загальний процес відновлення.

В другому розділі було проаналізовано досвід країн Європейського Союзу у відновленні туризму після конфліктів. Наведений аналіз дав змогу визначити ефективні підходи та стратегії, які можуть бути адаптовані для України. Потенціал України як туристичної дестинації залишається високим, незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним станом. Важливо реалізувати стратегії, які акцентують на безпеці, культурній спадщині та природних ресурсах. Досвід країни ЄС показує, що ефективне управління туристичними потоками та підвищення безпеки є ключовими факторами для відновлення.

Основні підходи до відновлення, такі як створення регіональних стратегій розвитку туризму, акцент на внутрішньому туризмі та активна маркетингова політика, можуть служити прикладом для України.

Аналіз кейсів, таких як Німеччина, Хорватія та Боснія і Герцеговина, показав, як ці країни успішно відновлювали свою культурну спадщину та туристичну інфраструктуру після конфліктів. Таким чином, інвестиції у відновлення історичних пам'яток та культурних об'єктів допомогли відновити туристичний потік повороту та дати довіру туристам.

Наведені приклади підкреслюють важливість комплексного підходу до відновлення, яке включає в себе не лише відновлення інфраструктури, а й культурну освіту, пропаганду історичної пам'яті та активну участь місцевих громад у процесі.

Міжнародна підтримка та участь європейських організацій вирішують роль у відновленні туристичної галузі. Програми фінансування, консультаційні послуги та технічна допомога можуть значно посилити зусилля України у відновленні та розвитку туризму.

Крім того, співпраця з міжнародними організаціями, такими як Світова організація туризму, може надати Україні доступ до нових ринків, ресурсів та експертизи, що суттєво сприятиме відновленню галузі.

У третьому розділі представлені конкретні рекомендації щодо стратегії відновлення туризму в Україні, обґрунтовуючи досвід ЄС.

Інтеграція європейських практик у стратегії відновлення туризму в Україні є головною умовою успішного відновлення. Адаптація успішних моделей управління туризмом, акцент на безпеці, сталому розвитку та екологічних ініціативах може суттєво підвищити конкурентоспроможність української туристичної галузі.

Ефективне залучення міжнародного фінансування, в тому числі грантів та інвестицій з боку Європейського Союзу, стане основою для реалізації стратегії відновлення, що включає не тільки відновлення інфраструктури, а й підтримку нових проєктів, спрямованих на розвиток туризму.

Розробка маркетингових стратегій для просування туристичних напрямків в Україні є невід'ємною частиною відновлення. Використання сучасних цифрових технологій, активна комунікація з туристами, а також створення унікальних туристичних продуктів стануть запорукою залучення туристів та відновлення довіри до України як туристичної дестинації.

Отже, відновлення туризму в Україні після воєнного стану є складним, але можливим завданням. Інтеграція міжнародного досвіду, залучення фінансування та реалізація інноваційних маркетингових стратегій здатні забезпечити успішний розвиток галузі, сприяти економічному відновленню та покращити соціальну ситуацію в країні. Успішна реалізація рекомендацій, викладених у розділах даних, може стати основою для створення нової, стійкої та конкурентоспроможної туристичної індустрії в Україні.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спеціалізований туризм [Текст] : навч. посіб. у 3-х ч. Ч. 1 / Н. А. Добрянська, С. Г. Ярмоменко, С. С. Шекера та ін. ; Одес. нац. технол. ун-т. - Одеса, 2024. - 160 с. <https://card-file.ontu.edu.ua/items/93c44311-7ec6-4a69-b40c-2f08c9ce4188>
2. Спеціалізований туризм [Текст] : навч. посіб. у 3-х ч. Ч. 2 / Н. А. Добрянська, Ф. А. Трішин, І. С. Калмикова та ін. ; Одес. нац. технол. ун-т. - Одеса, 2024. - 254 с. <https://card-file.ontu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b34f8a08-66d3-4a6f-93d5-a8cbc265d771/content>
3. Спеціалізований туризм [Текст] : навч. посіб. у 3-х ч. Ч. 3 / Н. А. Добрянська, Г. О. Саркісян, О. В. Шепелева та ін. ; Одес. нац. технол. ун-т. - Одеса, 2024. - 120 с. <https://card-file.ontu.edu.ua/items/01200a84-8b28-4ed3-9dbf-ed099047dbd5>
4. Dobrianska N., Nikoliuk O., Lebedieva V. Organizational and economic measures of tourism development on the example of the Avangard United Territorial Community of Odessa region// Food Industry Economics. 2019. Vol.11, Issue 3. P. 88-96 <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/fie/article/view/1466/1674>  
<https://doi.org/10.15673/fie.v11i3.1466>
5. Добрянська Н.А. Сучасний стан та перспективи розвитку морського круїзного туризму в Одеській області / Н. А. Добрянська, А. С. Володівщук, Р. А. Добрянський // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. - 2019. - № 4 (10). - С. 50-56. - Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejoru/2019/No4/50.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.6483207
6. Dobrianska N.A. Functional directions of development of the system of investment attraction in the economy of the regions of Ukraine / N.A. Dobrianska, L.A. Torishnya, D.O. Pulcha // Економічний журнал Одеського політехнічного

університету. - 2021. - № 1 (15). - С. 22-29. - Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2021/No1/22.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2021.3. DOI: 10.5281/zenodo.4885136.

7. Dobrianska N.A. Management of investment processes in Ukraine at the regional level: the state and problems of improvement / N. A. Dobrianska, L. A. Torishnya, D. O. Pulcha // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2021. - № 1 (53). - С. 44-49. - Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2021/No1/44.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2021.12. DOI: 10.5281/zenodo.4885322.

8. Dobrianska N.A. Analysis of illegal migration and government policy to eliminate it / N. A. Dobrianska, A. A. Demyanyuk, V. O. Shvets // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2021. - № 2 (54). - С. 24-31. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No2/24.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.02.2021.3. DOI: 10.5281/zenodo.5115796.

9. Dobrianska N.A. Global migration trends, its causes and consequences for the country in the context of globalization / N. A. Dobrianska, O. M. Halytskyi, A. V. Makodzeb // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. - 2021. - № 3 (17). - С. 35-42. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2021/No3/35.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.03.2021.5. DOI: 10.5281/zenodo.5751056

10. Добрянська, Н., Саркісян, Г., Ніколюк, О., & Єланська, К. (2021). Аналіз міжнародного ринку готельних послуг: проблеми і тенденції розвитку. *Food Industry Economics*, 13(4). <https://doi.org/10.15673/fie.v13i4.2193>

11. Dobrianska N.A. International and state regulation of migration processes and development of their strategies and development of its strategy / N. A. Dobrianska, O. V. Nikoliuk, N. V. Pryliepina // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2021. - № 3 (55). - С. 29-40. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No3/29.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2021.4. DOI: 10.5281/zenodo.6506189

12. Добрянська, Н., Саркісян, Г., Крупіца, І., & Бирка, К. (2022). Аналіз міжнародного ринку енотуристичних послуг. *Food Industry Economics*, 14(1). <https://doi.org/10.15673/fie.v14i1.2271>

13. Добрянська Н.А. Діджиталізація та смартизація як основні інструменти відновлення економіки підприємств / Н. А. Добрянська, Е. П. Янгулов // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. - 2022. - № 1 (19). - С. 27-34. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2022/No1/27.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2022.3. DOI: 10.5281/zenodo.7217434.

14. Добрянська Н.А. Новітні теорії управління конкурентоспроможністю персоналу в умовах діджиталізації та COVID-19 / Н.А. Добрянська, Н.М. Фоміна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2022. - № 1 (59). - С. 5-13. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2022.1. DOI: 10.5281/zenodo.7226672.

15. Dobrianska N.A. Attraction of investments as a way of development of local self-government in Ukraine / N.A. Dobrianska, L.A. Torishnya, A.V. Stepanova // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2022. - № 5 (63). - С. 18-25. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No5/18.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.05.2022.2. DOI: 10.5281/zenodo.7492909.

16. Добрянська Н. А., Лебедєва В. В., Крупіца І. В., Черноусова С. С. Аналіз ресурсного забезпечення оздоровчо-лікувальних туристичних дестинацій для дітей в умовах нестабільної геополітичної ситуації. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 4. С. 134-139 [http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/ujae\\_2022\\_r04\\_a19.pdf](http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/ujae_2022_r04_a19.pdf).

17. Dobrianska N.A., Lebedieva V.V., Krupitsa I.V., Dombrovska V.M. State regulation of medical and health facilities. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 3, pp. 197-205.

18. Добрянська Н. А., Саркісян Г. О., Крупіца І. В., Нікіфорова С. І. Шляхи збільшення екотуристичних послуг на міжнародному туристичному ринку. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 4. С. 215 - 220. <http://ujae.org.ua/shlyahy-zbilshennya-ekoturystychnyh-poslug-na-mizhnarodnomu-turystychnomu-rynku/>

19. Dobrianska N.A. Innovation as a Tool for Making Management Decisions in the Tourism and Hospitality Industry Regarding Optimization and Modernization at the International Level / N.A. Dobrianska, S.S. Chernousova, L.R. Salenko // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. - 2023. - № 4(26). - С. 14-21. - Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No4/14.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2023.2. DOI: 10.5281/zenodo.10370898.

20. Dobrianska N.A. Analysis of the Need for Regional Health and Treatment Tourist Destinations for Children / N.A. Dobrianska, S.S. Chernousova, L.R. Salenko // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2024. - № 1 (71). - С. 87-95. - Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No1/87.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.10982674

21. Шепелева О.В., Саркісян Г.О., Добрянська Н. А. Комплексний аналіз потенціалу ревіталізації об'єктів Дніпропетровської області для розвитку туризму / Географія та туризм. 2024. Вип. 73, С. 9-17 <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2023.73.9-17>

22. Dobrianska N.A. Analysis of the Need for Regional Health and Treatment Tourist Destinations for Children / N.A. Dobrianska, S.S. Chernousova, L.R. Salenko // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2024. - № 1 (71). - С. 87-95. - Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No1/87.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.10982674.

23. Добрянська Н. А., Лебедева В. В., Крупіца І. В., Шашина А. В. Міжнародне регулювання туристської діяльності Китаю як основа

застосування досвіду для вітчизняної економіки. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 1. С. 256 - 261. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-43> <http://ujae.org.ua/mizhnarodne-regulyuvannya-turystskoyi-diyalnosti-kytayu-yak-osnova-zastosuvannya-dosvidu-dlya-vitchyznyanoi-ekonomiky/>

24. Добрянська Н. А., Саркісян Г. О., Ліганенко М. Г., Орлова Н. В. Розвиток SMART-туризму: міжнародні та регіональні аспекти. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 2. С. 255 - 260. <http://ujae.org.ua/rozvytok-smart-turyzmu-mizhnarodni-ta-regionalni-aspekty/>

25. Dobrianska N.A. The Role of Tourism for People with Disabilities in Social Integration / N.A. Dobrianska, D.S. Kurchenko, O.O. Nesterchuk // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. - 2024. - № 3 (73). - С. 44-52. - Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No3/44.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2024.5. DOI: 10.5281/zenodo.12692145.

26. Аппельт Г. В. Визначення змін у туристичній галузі, що сформувалися під впливом загальноприйнятих заходів безпеки у зв'язку з пандемією COVID-19. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2020. Вип. 43. С. 58-62.

27. Атаманчук З. А. Глобальні тенденції розвитку міжнародного туризму в структурі світового ринку послуг. Бізнес Інформ. 2020. №4. С. 21-27.

28. Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. Бізнес Інформ. 2020. № 5. С. 94-99.

29. Волошин Ю.О. Legal globalization and interstate integration as a leading factor of the formation of state security and sovereignty. Atlantic Press. 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership . - 2018, № 11. - P. 351-358.

30. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 3. С. 7-12.

31. Божидарник Т. Міжнародний туризм: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 312 с.
32. Бондаренко Ю. Г., Романюк Е. В. Стан та перспективи розвитку туристичної галузі в умовах пандемії. *Journal of Lviv Polytechnic National University Series of Economics and Management Issues*. 2021. Vol. 5. No. 1. С. 132-143.
33. Бондаренко Ю. Г., Кулиняк І. Я., Гвоздь М. Я. Роль і вплив державних важелів управління на сферу відпочинку населення в кризовій ситуації. *Review of Transport Economics and Management*. 2020. Вип. 3. С. 33-47.
34. Головкова Л. С., Юхновська Ю. О. Комплексний аналіз та оцінка впливу чинників на формування та розвиток туристичної галузі України. *Бізнес Інформ*. 2020. №2. С. 179-186.
35. Гурська І.С., Федуняк І.О., Стемковська І.В. Формування та перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні під час та після пандемії. *Агросвіт*. 2021. № 5- 6. С. 63-67.
36. Гурська І.С., Герасимів Г.М. Фактори розвитку туристичного бізнесу в умовах ринку. *Агросвіт*. 2019. № 20. С. 88-92.
37. Даниліна С. О., Коцюрубенко Г. М., Шикіна О. В. Фінансово-економічні наслідки пандемії для світової туристичної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-1. С. 29-34.
38. Демків Ю. М., Стукач Т. М. Українська туристична галузь у світовому середовищі: адаптація за умов впливу глобальної міжнародної кризи COVID-19. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 4. С. 18-25.
39. Дехтяр Н. А. Наявність вільного часу як чинник формування попиту на туристичні послуги. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 96-102.
40. Дехтяр Н. А. Світовий ринок туристичних послуг і пріоритети розвитку туризму в Україні: монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 470 с.
41. Кулиняк І. Я., Жигало І. І., Ярмола К. М. Туристична галузь в

умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання. Бізнес Інформ. 2021. №1. С. 177-184..

42. Луцький М.Г., Марченко В.М., Давиденко В.В., Кам'янецька О.В. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. - К.: Сузір'я, 2007. - 484 с.

43. Машіка Г. В., Горюнова К. А. Правові та економічні аспекти туристичної галузі України під час пандемії COVID-19. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 3. С. 5-11.

44. Михайліченко Г., Клімова А. Світовий туристичний ринок: трансформації після пандемії. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 2. С. 21-37.

45. Панова І. О. Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. Бізнес Інформ. 2020. № 5. С. 226-232.

46. Набок І.І. Проблеми відновлення світової авіаційної галузі внаслідок коронавірусної кризи / І.І.Набок // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W. Welskopa, Y.O.Voloshin - Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. - С. 186-192.

47. Побоченко Л.М. Втрати міжнародних авіакомпаній від пандемії COVID-19. Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XII міжнародна науково-практична конференція, 14 травня 2021 року: тези доп. - К., 2021.- С.38-42.

48. Прокопишин-Рашкевич Л. М., Шадурська Б. О., Петрович Й. М. Індустрія туризму в Україні: перспективні напрями та виклики сучасності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 72-82.

49. Роїк О. Р., Лущик М.В. Розвиток туристичної сфери України в умовах підвищених епідемічних ризиків. Економіка та суспільство. 2020. №22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-9>.

50. Світлична В.Ю., Тонкошкур М.В., Кравцова С.В. Туризм під час пандемії: стан та перспективи розвитку. Електронний фаховий науково-практичний журнал "Інфраструктура ринку". Вип. 49. 2020. С. 213-217.

51. Сидоренко К.В. Стійкий розвиток підприємств у міжнародному економічному просторі. Монографія /За редакцією Ареф'євої О.В. - К.: ФОП Маслаков, 2018. - С. 50-65.

52. Соколова З.С. Порівняльний аналіз цифрової конкурентоспроможності країн Європи та України / З.С.Соколова // І Всеукр. наук.-практ. конф. —Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції, 20 лютого 2020 р., Львів. - Л.: Факультет управління фінансами та бізнесу ЛНУ ім. І. Франка, Кафедра фінансового менеджменту, 2020. - 332 с. - С. 317-320.

53. Чабан О. Р. Проблеми розвитку туристичного бізнесу в світі під впливом пандемії COVID-19 /О. Чабан // Сучасні міжнародні відносини: Актуальні проблеми теорії і практики - 2021. - 2021. - С. 327-331.

54. Чаркіна Т.Ю., Зайцева В.М., Реукова А.О., Пікуліна О.В. Сучасні тренди розвитку та нові напрями туристичної індустрії. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 49-56.

55. Юрченко Н.І. Сучасні тенденції маркетингових досліджень у туристичній галузі. Бізнес Інформ. 2020. №10. С. 450-459.

56. Lesya Pobochenko, Tetiana Gavrillo, Research on transnationalisation of economic activity innovative component influenced by the COVID-19 pandemic // Baltic Journal of Economic Studies, Volume 7 Number 5. Riga, Latvia: —Baltija Publishing, 2021, P.59-66.

57. M. Vysotska, O. Ovsak. External Economic Effects of Air Transport Development due to the Liberalization. Communications - Scientific Letters of the University of Žilina, 2021, №23/3, P.158-173.

58. Офіційний сайт Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ). URL: <https://www.tourism.gov.ua>.

59. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). URL: <https://www.unwto.org>.
60. Офіційний сайт порталу відкритих даних Світового банку (World Bank Open Data). URL: <https://data.worldbank.org>.
61. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей та туризму (WTTC). URL: <https://wtcc.org>.
62. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua>.
63. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
64. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua>.
65. Офіційний сайт аналітичного порталу Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua>.
66. Бондаренко А. Г., Дугієнко Н. О (2020). Вплив пандемії COVID-19 на міжнародний туризм // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Світове господарство і міжнародні економічні відносини, Вип. 3 (26), С. 3-7. DOI <https://doi.org/10.32782/easterneurope.26-1> Available at: [http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/26\\_2020/3.pdf](http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/26_2020/3.pdf).
67. Вплив російського вторгнення в Україну на світовий туризм та майбутнє туристичної професії 15.05.2022. URL: <https://tourism.udau.edu.ua>.
68. Війна і туризм: Туреччина без туристів з росії та України. URL: <https://www.dw.com/uk/viina-i-turyzm-turechchyna-bez-turystiv-z-rosii-ta-ukrainy/a-61738948>.
69. Гроші або демократія. Як війна в Україні впливає на світовий туризм 13.05.2022. URL: <https://www.rbc.ua>.
70. Чернігівська область на п'ятому місці в Україні за кількістю пошкоджених через російські обстріли культурних пам'яток. Siver.com.ua. URL: <https://siver.com.ua/news/chernigivska-oblast-na-p-39-jatomu-misci-v-ukrajini>

[\\_za\\_kilkistju\\_poskodzhenikh\\_cherez\\_rosijski\\_obstrili\\_kulturnikh\\_pam\\_jatok/2024-08-30-36275](https://www.kilkistju_poskodzhenikh_cherez_rosijski_obstrili_kulturnikh_pam_jatok/2024-08-30-36275)

71. Війна знищує пам'ятки: що відомо про наслідки для культурної спадщини України. Блог Вікімедіа Україна. URL: <https://blog.wikimedia.org.ua/2024/03/18/war-destroys-monuments-2023/>

72. Фрауенкірхе в Дрездені: руйнування та відбудова. Whitemad.pl. URL:

<https://www.whitemad.pl/uk/%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D1%96%D1%80%D1%85%D0%B5-%D0%B2-%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%96-%D1%80%D1%83%D0%B9%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B0/>

73. Будівля Рейхстагу. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F\\_%D0%A0%D0%B0%D0%B9%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B3%D1%83](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B9%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B3%D1%83)

74. Munich Residence: історія будівлі. Офіційний сайт. URL: <https://www.residenz-muenchen.de/englisch/residenc/bau.htm>

75. Presidents' Medals: Entry 14260. PresidentsMedals.com. URL: <https://www.presidentsmedals.com/Entry-14260>

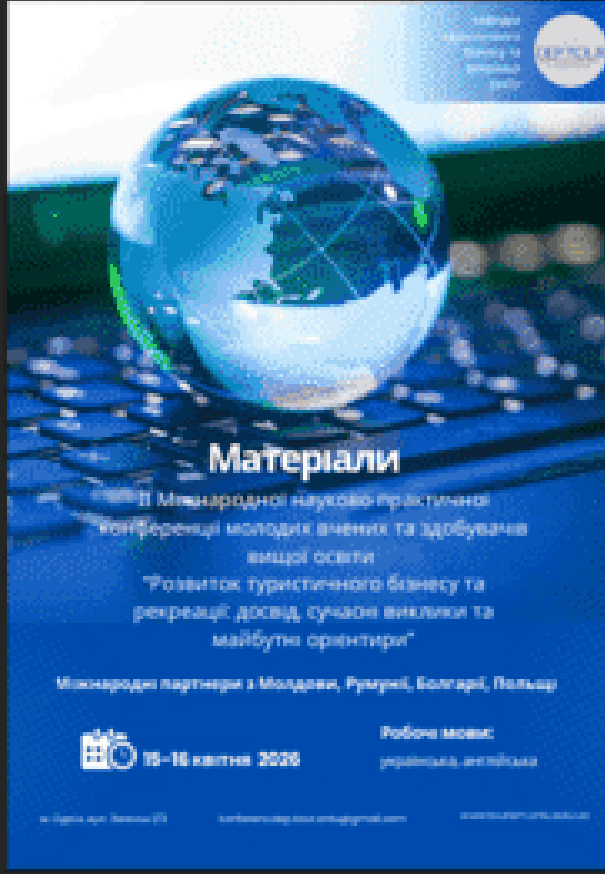
76. Відбудова після війни в Боснії: досвід для України. Mistosite.org.ua. URL: <https://mistosite.org.ua/en/articles/bosniia>

77. Старий міст у Мостарі. ЮНЕСКО. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/946>

# ДОДАТКИ

## **НАУКОВА ПРАЦЯ**

Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири», 15-16 квітня 2026 р., ОНТУ



Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти  
"Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири"

**Матеріали**

Міжнародні партнери з Молдови, Румунії, Болгарії, Польщі

Робоча мова: українська, англійська

15–16 квітня 2020

Київська національна торговельно-сервісна академія

Київська національна торговельно-сервісна академія

Київська національна торговельно-сервісна академія

ВІСНИК НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ТУРИЗМУ ТА СЕРВІСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ  
"Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири"

<i>Гавриш С.М.</i> Подвійна культурна пам'ять, ностальгія та туризм у фешн-індустрії «Висока мода»	128
<i>Гавриш А.Х.</i> Сучасний стан ринку національного туризму	131
<i>Григор'єв А., Григор'єва С.</i> Кризовий туризм як виклик складно розвитку туризму	133
<i>Григор'єв І.В.</i> Етні «Літературні мандрівки музикокультурного призначення фолк-операцій в сільській місцевості»	135
<i>Мамонтова С.І.</i> Туризм створено в умовах виклику розвитку міжнародного туристичного ринку в умовах глобалізації	140
<i>Фітс В.О.</i> Інформаційно-культурно-познавальний комплекс як база інноваційного розвитку	142
<i>Савченко Л.Р.</i> Туризм створено програмного розвитку в розробці стратегії розвитку туризму	143
<i>Смирнов В.О.</i> Особливості медичного туризму в Норвегії	145
<i>Степанович В.М.</i> Кризовий туристичний продукт	146
<i>Хайло В.В.</i> Інтернет-сайт як інструмент популяризації туристичної інфраструктури	149
<i>Хрущев К. І.</i> Археологічні дослідження спеціальної створено Карпатського регіону в розробці стратегії розвитку туризму	151
<b>СЕКЦІЯ 5 ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ</b>	
<i>Василько О.В.</i> Дослідження потенціалу м. Ізюм для організації еко-туризму	154
<i>Корольова М.О.</i> Роль Ізюма як світового центру туристичного підприємства	156
<i>Корольова І.В.</i> Форми організації м. Ізюм: виклики та інструменти стратегічного управління міжнародним туристичним підприємством	158
<i>Курчак М.О.</i> Міжнародний туризм як фактор структурної трансформації економіки України	160
<i>Лобода Ж.В.</i> Гастрономічна особливості Франції як чинник розвитку міжнародного туризму	162
<i>Михайленко М.В., Курченко Д.С.</i> Стратегічний досвід відновлення туризму в повоєнний період та його значення для України	164
<i>Савченко О.С.</i> Глобалізація як чинник підвищення конкурентоспроможності національного туристичного продукту	166
<i>Савченко К.О.</i> Глобалізація туристичного ринку та її вплив на розвиток міста Славей (Болгарія)	168
<i>Ткаченко Д.Д.</i> Вплив архітектури на привабливість туристичних локацій у винному туризмі	169

5

В НАКЛАДІ НА УМОВИ ПРАВИЛ ВИКОНАННЯ ЗАДАЧІ ПРОВІТИ ТА ОЦІНИТИ ВПЛИВ ІСВНІ  
 «Розвиток підприємства Вінес на території Дніпрої, з урахування всіх необхідних умов»

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ І ТРИВАЮЧЕ ВИКОРИСТАННЯ  
 ПЕРІОДУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Михайлишин М.В., канд. іст. наук, ІІС - Турин, СВО - Італія  
 Вітрович Д.С., канд. іст. наук РІД 261 Інститут управління та адміністрування  
 Одеської національної економічної університету, м. Одеса, Україна

Європейський досвід відновлення територій у післявоєнний період демонструє системність, багатовимірність управління та повсюдну інфраструктуру, інституційні і організаційні механізми відбудови. Турин у період Європи розглядається як місце виникнення, а не інструмент соціально-економічної стабілізації, формування економічного міжнародного зв'язку та інтеграції у світові ринки. Європейський досвід відновлення територій у післявоєнний період для України не лише теоретичний, а й прикладний стратегічний механізм. В умовах нестабільної економічної інфраструктури, кризової ситуації, повільної та трансформаційної міжнародної взаємодії держава, зокрема європейська, може надати суттєвий соціальний ефект шляхом ефективного моделювання відбудови територіальності.

Після завершення Другої світової війни більшість європейських країн зіткнулася з руйнуванням економічних, транспортних, енергетичних та культурних інфраструктур. Відновлення територіальної сфери стало необхідним елементом економічної функціональної відбудови, зокрема через розвиток Плану Маршалла, що сприяв модернізації транспортних мереж, реконструкції енергетичних мереж і місць та розвитку сільського господарства. Відбудова територіальної інфраструктури відбувалася паралельно з відновленням продуктивності, що забезпечило економічне оновлення країн.

Попри це, зокрема Італія, де відбувалося історичне відродження таких міст, як Флоренція та Венеція, здійснювалося з урахуванням принципів інтеграції та територіальної реконструкції. Відомо, що Флоренція була місцем виникнення протори, зокрема на сільській території і промислових підприємств. Територіальна політика була інтегрована у загальнодержавну стратегію економічного розвитку, що дозволило відродити країну на основі економічної територіальної мережі Європи.

У свою чергу, Турин після війни, доки 1951 - 1957 роки реалізувала модель повільного економічного територіального розвитку, базуючись на розвитку аграрного економічного зв'язку та сільського господарства, зокрема в області активної відбудови економіки на місцевому рівні. Історична територія Апеннінського узбережжя була відновлена у період кризи, а культура створила міст, зокрема Дубровник, який став основною функціональною мережею економічного розвитку. Базисною складовою стало також економічне зростання та розвиток територіальної мережі в межах європейського простору.

Особливий акцент ставлять дослідження в Турині, де після завершення Другої світової війни територія була відновлена на основі інтеграції, культурного та економічного зростання. Місто Європи інтегрувалося на основі інфраструктурного розвитку та відновлення. Турин у свою чергу виконав аналогічну функцію економічної інтеграції та формування нової економічної мережі.

Суттєвим елементом європейського досвіду стало інституційне управління територіальності на національному рівні. У Турині Європоцентризм було формально закладено структурно-територіальною мережею, включеною функціональну інфраструктуру процесу розвитку територіальної співпраці зокрема зокрема стандарти життєвої територіальної мережі. Турин розглядається як місце виникнення територіальної мережі економічного розвитку. Аспект європейського досвіду дозволяє використати елементи економічного відновлення територій.

161

В НАКЛАДІ НА УМОВИ ПРАВИЛ ВИКОНАННЯ ЗАДАЧІ ПРОВІТИ ТА ОЦІНИТИ ВПЛИВ ІСВНІ  
 «Розвиток підприємства Вінес на території Дніпрої, з урахування всіх необхідних умов»

1. Економічність відбудови - створення реконструкції інфраструктури, культурної спадщини та сільського господарства.
2. Державна координація та міжнародна взаємодія - подолання економічних криз та економічної функціональності.
3. Відбудова територій - формування нової мережі країн або регіонів.
4. Опора на культурну спадщину - використання історико-культурних ресурсів як конкурентного переваги.
5. Інтеграція у міжнародний економічний простір - участь у регіональному розвитку і мережі економіки.

Таким чином, європейський досвід засвідчує, що відновлення територій у післявоєнний період є не лише економічним процесом, а й важливим інструментом відбудови територіальної мережі, економічної інтеграції та міжнародної співпраці. Для України в умовах сучасної економіки виникла необхідність вивчення досвіду формування територіальної мережі економічного розвитку територіальної мережі з урахуванням принципів системності, інтеграції та економічності.

Для України важливим є також інституційний аспект. У межах політики регіонального розвитку Європейський Союз сприяє розвитку на основі територіальної інтеграції, зокрема шляхом створення економічно-економічної інфраструктури. В умовах територіальної мережі України економічний європейський стандарт управління, який дозволить досягти сталого розвитку і модернізації економіки економічного територіального простору до світового економічного простору. Стратегією розвитку європейського досвіду для України повинна бути активна взаємодія.

1. Економічність - відновлення роботи міст, активна участь у сільському господарстві, зокрема в області економіки.
2. Відбудова - формування економічного міжнародного зв'язку країн як економіки та мережі для відбудови.
3. Соціальність - сприяння реконструкції економічних територій, зокрема економіки територій.
4. Культурність - опора на розвиток області історико-культурної спадщини.
5. Інтеграційність - економічна територіальна мережа з європейською мережею до сталого розвитку.

Таким чином, європейський досвід економічного відновлення територій для України економічно значущим є шляхом територіальної інтеграції, зокрема економічного зв'язку та економічної функціональності нової територіальної мережі. Другим елементом є урахування економічних особливостей, регіональної специфіки та сучасної економіки, яка стала важливим складовою економічної мережі економічної відбудови держави.

**Список використаних джерел:**

1. Вітрович Д.С., Михайлишин М.В. Світові реформи 2021-2027. URL: <http://www.vivrovich.com.ua/>
2. Вітрович Д.С., Михайлишин М.В. Тезиси URL: <http://www.vivrovich.com.ua/>
3. UN Tourism, Tourism and Post-Covid Recovery Model. UN Tourism, 2024. URL: <https://www.unwto.org/>
4. UN Tourism, International Tourism Highlights, 2023 Edition, Madrid, 2023. URL: <https://www.unwto.org/>

Корієнко  
 Анавар економічний аналітик, професор, канд. іст. наук Інститут управління та адміністрування  
 Одеської національної економічної університету

160

## Презентація результатів наукових досліджень до КРБ

Міністерство освіти і науки України  
Одеський національний технологічний університет

### ПРЕЗЕНТАЦІЯ

#### ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

*Європейський досвід відновлення туризму в повоєнний період та його значення для України*

Здобувач  
Микита МИХАЙЛІСТІЙ  
4 курсу групи МТс- 43

Керівник: зав.каф. ТБ та Р,  
д.е.н., професор  
Наталя ДОБРЯНСЬКА



*Метою виконання кваліфікаційної роботи є* розробка рекомендацій щодо відновлення туристичної галузі України у повоєнний період з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу, які успішно реалізували стратегії відновлення туризму після кризових ситуацій.

*Предметом даної роботи є* процеси відновлення туристичної галузі у повоєнний період, зокрема аналіз ефективних стратегій та практик, застосованих країнами Європейського Союзу для відновлення туризму після воєнних конфліктів. Відкриваються також можливості адаптації цих стратегій до умов України в контексті її відновлення, враховуючи соціально-економічні, культурні та політичні особливості країни.

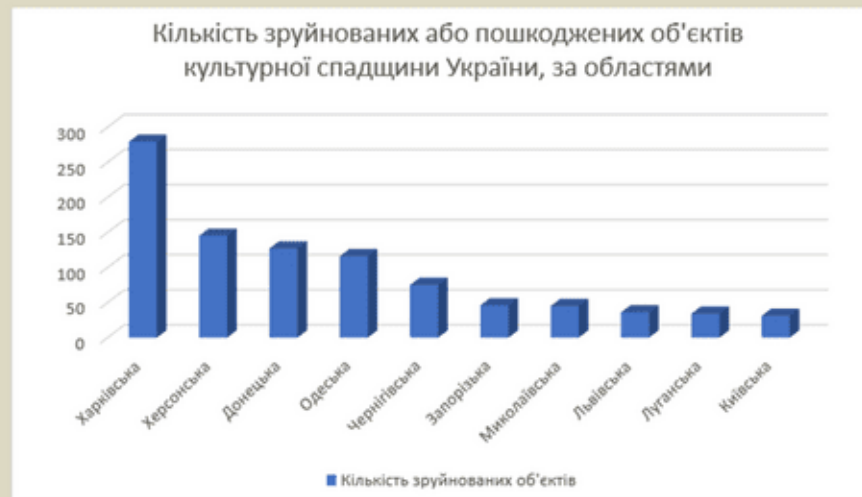
*Об'єктом даної роботи є* туристична галузь України в контексті її відновлення після військових дій, а також процеси, пов'язані з відновленням та розвитком туризму в країні у повоєнний період.

*Апробація результатів наукового дослідження.* Окремі положення наукового дослідження було включено та апробовано на II міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири», що відбулася 15-16 квітня 2026 р. в ОНТУ.

### Вплив воєнних дій на туристичну галузь з глобального та локального вимірів

Напрями	Глобальний вимір	Локальний вимір
Зниження туристичних потоків	Зниження кількості міжнародних туристів, які відвідують країни, які відзнали війну. Зменшення попиту на міжнародні поїздки через страх перед небезпекою.	Спад внутрішнього туризму через страх перед безпекою в зонах, наближених до бойових дій. Зниження активності місцевих підприємств у туристичній сфері через нестабільність.
Руйнування інфраструктури	Закриття міжнародних аеропортів, зниження авіапасажирів до постраждалих регіонів. Зниження інвестицій у глобальну туристичну інфраструктуру через політичну нестабільність.	Повне або часткове знищення місцевої інфраструктури (готелі, ресторани, транспортні мережі). Відсутність туристичних послуг через руйнування місцевих об'єктів.
Безпека та репутація країни	Погіршення іміджу постраждалої країни на міжнародному рівні, зниження довіри до безпеки подорожей у цій країні. Поширення негативних новин, що створює атмосферу страху для туристів у всьому світі.	Безпека для місцевих громадян і туристів, що може призвести до тимчасової туристичної поїздки. Погіршення соціально-психологічного клімату в регіоні, що мають бажання подорожувати.
Економічні втрати	Зниження глобальних доходів від туризму, втрат для міжнародних туроператорів та авіакомпаній. Втрата ринків зниження через попит та падіння вартості туристичних послуг.	Локальні економічні втрати через закриття підприємств і зниження зайнятості в туристичній галузі. Зниження доходів місцевих підприємств, готелів, ресторанів через оголошення туристів.
Пошкодження культурних та природних об'єктів	Пошкодження або руйнування всесвітньо відомих пам'яток культури, що зменшує міжнародний інтерес до цих регіонів. Знищення природних ресурсів, таких як національні парки, які також мають значення для глобального туризму.	Руйнування або пошкодження місцевих культурних об'єктів, що важливо для розвитку місцевого туризму. Втрата природних ресурсів і культурної спадщини, яка приваблює туристів на локальному рівні.
Внутрішній туризм	Перехід до внутрішнього туризму в країнах, що не залучені в конфлікти, через зменшення міжнародних подорожей. Можливість для інших країн стати популярними напрямками для туризму.	Зростання запити на внутрішні туристичні напрямки через обмеження на міжнародні поїздки. Місцеві громади заохочують внутрішній туризм для підтримки місцевої економіки.
Фінансова підтримка та інвестиції	Зниження інвестицій в туристичну індустрію через глобальну економічну невизначеність. Залучення міжнародних гуманітарних і відновлювальних фондів для допомоги країнам, які постраждали від війни.	Місця підприємства підтримують фінансову допомогу через державні програми відновлення, але можуть зіштовхуватися із підтримкою в реабілітації.
Стимулювання відновлення	Міжнародні організації підтримки відновлення туристичної галузі через гуманітарні та відновлювальні проекти. Залучення міжнародних компаній для відновлення інфраструктури.	Відновлення місцевих туристичних ініціатив через державну підтримку, волонтерську допомогу та місцеві кампанії. Програми розвитку регіонального туризму для стимулювання економіки постраждалих територій.

### РЕЙТИНГ 10 ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ З НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ЗРУЙНОВАНИХ ТА ПОШКОДЖЕНИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВИГЛЯДАЄ НАСТУПНИМ ЧИНОМ:



## ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ У НІМЕЧЧИНІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Досвід відбудови культурних об'єктів Німеччини після Другої світової війни є визначним прикладом того, як зусилля з відновлення можуть відновити національну ідентичність та повернути туристичну привабливість. Знищені бомбардуваннями німецькі міста, зокрема Дрезден, Берлін та Мюнхен, потребували значних зусиль та ресурсів для реставрації історичних пам'яток.

### Відновлення Фрауенкірхе в Дрездені

Дрезден зазнав руйнувань у лютому 1945 року внаслідок масованих бомбардувань, які знищили більшу частину історичного центру, включаючи барокову церкву Фрауенкірхе.

Після тривалих обговорень про реставрацію роботи розпочалися в 1994 році, і реконструкція тривала десять років. Проєкт фінансувався як за рахунок місцевих, так і міжнародних спонсорів. Фрауенкірхе була відновлена, зокрема, з використанням збережених оригінальних фрагментів та сучасних технологій, таких як 3D-моделювання, для точної відтворення архітектури.

Відновлена Фрауенкірхе відкрилася в 2005 році і стала символом примирення, а також однією з головних туристичних визначних пам'яток Дрездена. Сьогодні вона приваблює туристів як з Німеччини, так і з-за кордону, зміцнюючи економіку міста.



Руїни Фрауенкірхе, жовтень 1985 року.



Травень 2003 року.



Дрезденська Фрауенкірхе з пам'ятником Мартіну Лютеру, 2024.

### Берлінський кафедральний собор та Рейхстаг

Берлін також зазнав серйозних руйнувань під час війни, зокрема, постраждали Берлінський кафедральний собор і будівля Рейхстагу.

Реставрація цих об'єктів проходила у 1950-60-х роках, і особливо у 1990-х, після об'єднання Німеччини. Будівлю Рейхстагу було відновлено під керівництвом архітектора Нормана Фостера. Було створено сучасний купол, який став символом відродження і прозорості нової Німеччини.

Відновлений Рейхстаг відкритий для туристів і став однією з головних пам'яток Берліна, а купол Рейхстагу є відомим символом міста, який щорічно відвідують мільйони людей.



1945



1995



Будівля Рейхстагу, 2009 рік.

### Реставрація палацу-резиденції в Мюнхені

Мюнхенський палац-резиденція був серйозно пошкоджений під час бомбардувань, і його відновлення стало важливим символом для міста.

Палац був відреставрований після війни з урахуванням оригінальних архітектурних деталей. Завдяки архівам і збереженим історичним матеріалам вдалося відтворити багато оригінальних залів.

Сьогодні Мюнхенська резиденція є одним із найбільш відвідуваних туристичних об'єктів у Баварії.



Палац-резиденція в Мюнхен в 1944 і сьогодні

### ВІДБУДОВА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ХОРВАТІЇ ПІСЛЯ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (1991-1995)

Під час війни за незалежність у 1991-1995 роках **Дубровник**, який є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, зазнав серйозних руйнувань від артилерійських обстрілів.

Під час облоги Дубровника **близько 70% будівель у Старому місті було пошкоджено**, включаючи численні пам'ятки архітектури та об'єкти історичної спадщини. **Уряд Хорватії, за підтримки міжнародних організацій, згодом ініціював масштабну програму реконструкції. Процес реставрації здійснювався за підтримки ЮНЕСКО та Європейського Союзу.** Зокрема, відновлювалися традиційні черепичні дахи та фрески. Була залучена допомога міжнародних експертів для відтворення історичних деталей.



Дубровник 1991 та 2013

Дубровник швидко відновився як туристичний центр і залишається популярним місцем завдяки своїй середньовічній архітектурі та привабливості, особливо серед шанувальників історії. Туризм став однією з головних галузей економіки, а відновлений Дубровник сьогодні відомий у всьому світі, зокрема, завдяки зйомкам серіалу «Гра престолів»



### ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ ПІСЛЯ БОСНІЙСЬКОЇ ВІЙНИ (1992-1995)

Війна в Боснії і Герцеговині почалася через міжетнічний конфлікт між боснійцями (мусульманами), хорватами (католиками) і сербами (православними) після того, як країна оголосила незалежність у 1992 році. Боснійські серби виступили проти незалежності і розпочали збройний конфлікт із підтримкою з боку Югославії. Цей конфлікт був надзвичайно жорстоким і супроводжувався численними воєнними злочинами, серед яких облога Сараєва — найдовша облога в сучасній історії, яка тривала 1 425 днів. Були також масові вбивства, як у Сребрениці, де понад 8 000 боснійських мусульман були вбиті сербськими військами.



Зруйнований міст у Мостарі, листопад 1993

Одним із найвідоміших символів руйнування став **Старий міст у Мостарі**, збудований у XVI столітті. Міст був важливим об'єктом культурної спадщини і символом мирного співіснування різних етнічних груп. У 1993 році він був зруйнований боснійсько-хорватськими силами. Інші історичні будівлі, включаючи мечеті, церкви, бібліотеки та архіви, також були цілеспрямовано зруйновані, щоб стерти національну ідентичність та культурну пам'ять.



Національна та університетська бібліотека у вогні під час облоги Сараєва, серпень 1992 рік

Після війни були здійснені значні зусилля для відновлення культурної спадщини. **За підтримки ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій Старий міст у Мостарі був відбудований у 2004 році і став символом примирення та співпраці між різними громадами.** Відновлені культурні об'єкти сприяли поверненню туристів, а міст став важливим туристичним об'єктом і символом мирного співіснування.

Сьогодні Боснія і Герцеговина приваблює туристів зі всього світу завдяки своїй багатій культурній спадщині, яка містить впливи Османської імперії та австро-угорського періоду. Відбудовані об'єкти, такі як Старий міст, стали важливими пам'ятками, які символізують мир і співіснування різних культур.



Відновлений міст у Мостарі та Національна бібліотека у Сараєво в наш час

## Роль міжнародної підтримки та європейських організацій у відновленні туризму

Напрями	Міжнародна підтримка	Європейські організації
Фінансування проєктів	Надання фінансової допомоги для відновлення туристичної інфраструктури, реставрації об'єктів історичної спадщини.	Фінансування проєктів через програми Horizon 2020, Erasmus+ для розробки інноваційних рішень та навчання у сфері туризму.
Консультативна підтримка	Допомога в створенні стратегії сталого розвитку туризму, інтеграції новітніх цифрових рішень.	Залучення експертів для створення стратегії сталого розвитку туризму, впровадження безпечних туристичних практик.
Інтеграція в єдину туристичну мережу	Організація міжнародних конференцій та семінарів для обміну досвідом і кращими практиками у відновленні туризму.	Інтеграція різних країн в єдину туристичну мережу для обміну досвідом та створення сталих туристичних рішень.
Маркетинг та просування	Розробка маркетингових заходів для залучення міжнародних туристів після кризових ситуацій.	Просування туристичних напрямків через глобальні маркетингові кампанії, спрямовані на підвищення привабливості країни.
Підтримка сталого розвитку	Впровадження екотуризму та сталого управління туристичними ресурсами.	Сприяння впровадження сталих рішень для розвитку туризму, які мінімізують вплив на довкілля.

## Проект розрахунку бюджету щодо залучення міжнародного фінансування для відновлення туризму та інфраструктури в Україні

Категорія витрат	Оцінкова вартість (євро)	Примітки
Підготовка та дослідження (аналіз потреб)	150 000	Розробка картографій та звітів по пошкоджених об'єктах
Залучення міжнародних партнерів та грантів	50 000	Пошук та підготовка заявок для міжнародних організацій
Відновлення інфраструктури	2 000 000	Ремонт доріг, будівництво нових туристичних об'єктів
Маркетингові кампанії та промоція	300 000	Презентації на міжнародних туристичних форумах
Навчання та підтримка місцевих підприємців	200 000	Курси для місцевих бізнесменів, тренінги
Моніторинг та оцінка результатів	100 000	Створення системи моніторингу та звітності
Резерв	150 000	Непередбачувані витрати
<b>Загальний бюджет</b>	<b>2 950 000</b>	

### Напрямки інтеграції європейських практик у стратегії відновлення туризму в Україні

Напрямок	Європейські практики	Можливості інтеграції в Україні
Реставрація культурної спадщини	Відновлення історичних пам'яток за підтримки міжнародних програм, як у Хорватії чи Боснії та Герцеговині.	Реставрація культурних об'єктів в Одесі, Львові, Києві та інших містах за рахунок грантів ЄС та міжнародних організацій.
Сталий туризм	Розвиток екологічного, сільського та активного туризму, мінімізація впливу на довкілля.	Створення еко-маршрутів, розвиток національних парків, екоферм і активного туризму в Карпатах, Поліссі та інших регіонах.
Інфраструктурне відновлення	Реконструкція транспортних вузлів, розвиток готельного сектору, як це було в Хорватії.	Відновлення залізничних сполучень, аеропортів, доріг; підтримка будівництва готелів, кемпінгів та хостелів.
Міжнародна підтримка	Фінансування від ЄС, навчання спеціалістів через програми Erasmus+ та Horizon 2020.	Співпраця з ЄС для отримання фінансування інфраструктурних проєктів, підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму.
Цифровізація	Використання цифрових платформ для бронювання, розробка інтерактивних карт туристичних маршрутів.	Впровадження мобільних додатків для туристів, створення онлайн-платформи для просування національних турів.
Безпека туристів	Впровадження стандартів безпеки, створення кризових центрів реагування, підтримка стабільного середовища.	Застосування європейських стандартів безпеки, забезпечення туристів інформацією про безпечні маршрути та об'єкти.
Маркетинг та просування	Проведення міжнародних маркетингових досліджень, як «Середземномор'я, як воно колись було» в Хорватії.	Розробка національної кампанії з популяризації туризму: культурних цінностей, гастрономії та природних багатств.
Залучення місцевих громад	Інтеграція місцевих громад у розвиток туризму через ініціативи соціального підприємництва.	Проведення навчання для місцевих підприємців, стимулювання розвитку малого бізнесу в туристичних регіонах.

### Маркетингові стратегії для просування туристичних напрямків в Україні у повосенний період

Маркетингова стратегія	Опис стратегії	Цільова аудиторія	Інструменти та канали просування
Позиціонування як безпечного напрямку	Підкреслення безпеки відвідування окремих регіонів України через чітку комунікаційну інформацію про зупинку з безпекою та зусилля, спрямовані на забезпечення комфортних умов для туристів.	Туристи, які шукають безпечні місця для відпочинку.	Соціальні медіа, офіційні сайти, платформи для бронювання.
Внутрішній туризм та місцеві подорожі	Сприяння розвитку внутрішнього туризму серед українців, стимулювання подорожей у межах країни, створення програми для вивчення місцевої культури і природи.	Внутрішні туристи (громадяни України).	Рекламні кампанії на телебаченні, в соціальних мережах, знімки на внутрішніх турах.
Підтримка культурних ініціатив та фестивалів	Організація культурних та мистецьких подій для привернення уваги до української традиції, історії та сучасної культури.	Любителі культури, місцеві жителі, іноземці, які можуть перейти після стабілізації ситуації.	Прес-релізи, соціальні медіа, партнерства з культурними організаціями.
Підтримка екологічного туризму	Просування екологічного туризму, що включає відвідування природних пам'яток і національних парків, які не постраждали від бойових дій.	Туристи, які цікавляться екологічним відпочинком.	Соціальні медіа, туристичні платформи, створення відеоконтенту.
Реабілітація інфраструктури та комфорту	Покращення туристичної інфраструктури та створення комфортних умов для відпочинку в безпечних регіонах.	Туристи, які шукають зручні умови для перебування.	Партнерства з готелями, кампанії зі створення інфраструктури, програми відновлення.
Програми міжнародного співробітництва	Залучення міжнародних партнерів і грантових програм для відновлення туристичних об'єктів і розвитку нових напрямків.	Туристи з Європи та інших регіонів, інвестори.	Гранти, міжнародні конференції, програми співпраці.
Інформаційна підтримка та навчання туристів	Надання інформації про безпечні туристичні маршрути, послуги та рекомендації щодо подорожей під час війни.	Туристи, які хочуть дізнатися більше про час в Україні.	Веб-сайти, соціальні мережі, інформаційні кампанії.
Прямі взаємодії з іноземними туристами	Залучення іноземних туристів через туроператорів та платформи для організації туристичних поїздок у безпечних районах.	Міжнародні туристи, особливо з країн, близьких до України.	Туристичні агентства, соціальні мережі, міжнародні виставки.
Віртуальний туризм	Розробка віртуальних турів та онлайн-платформи для ознайомлення з пам'ятками України, що значною мірою туристам "відвідати" країну, не виїжджаючи з дому.	Потенційні туристи, які наразі не можуть подорожувати через безпеку.	Онлайн-платформи, YouTube, Facebook.
Емоційний маркетинг та історія відновлення	Просування історії про відновлення України, про героїзм місцевих жителів та туризм, що знову використовується.	Туристи, які шукають можливості підтримати країну в процесі відновлення.	Відеоконтент, блоги, партнерства з міжнародними інфлюенсерами.

## ВИСНОВКИ

Досвід Німеччини, Хорватії та Боснії і Герцеговини показує, що успішне відновлення культурних об'єктів залежить від комплексного підходу, що включає залучення національних і міжнародних експертів, підтримку уряду, а також активне залучення місцевих громад. Важливими аспектами є використання архівних матеріалів і збережених елементів оригінальних будівель, що допомагає максимально точно відтворити їх історичний вигляд. Залучення міжнародних фондів та програм, зокрема підтримки ЮНЕСКО, може бути важливим джерелом фінансування для відновлення культурних об'єктів в Україні.

Під час відновлення об'єктів культурної спадщини в Німеччині було активно використано новітні технології, зокрема 3D-моделювання, яке допомогло точно відтворити архітектурні деталі Фрауенкірхе в Дрездені. Для України це також може стати одним з ефективних методів відновлення культурних об'єктів. Використання історичних фотографій, карт і архівів дозволить реконструювати пам'ятки з максимальною історичною точністю, що є важливим не тільки для збереження культурної ідентичності, а й для приваблення туристів.

Відновлення культурних об'єктів може відігравати важливу роль у поверненні туристів і відновленні економіки постраждалих регіонів. Реставрація культурної спадщини сприяє підтримці національної ідентичності, а також залученню міжнародної уваги та підтримки. Відновлені об'єкти стають символами стійкості та відродження, що може стимулювати як внутрішній, так і міжнародний туризм. Для України це буде потужним кроком до повернення економічної стабільності та культурного розвитку.

Застосування досвіду відновлення культурної спадщини інших країн дозволить Україні розробити дієві підходи до відновлення своїх історичних об'єктів. Це не лише сприятиме збереженню національної ідентичності та культурної спадщини, а й створить умови для сталого економічного розвитку через туризм та культурні програми.

## Перевірка тексту на плагіат

Кваліфікаційна робота бакалавра.

Тема: «Європейський досвід відновлення туризму в повоєнний період та його значення для України»

Засіб перевірки <https://www.turnitin.com/>

Унікальність по фразам >50 %

Унікальність по словам >50 %

**ONTU\_QWB\_242\_2026\_Mykhailystyi\_M\_V\_TP.docx**  
Odesa National University of Technology

**Document Details**

Submission ID trcoiid::2945389976082	102 Pages
Submission Date May 31, 2026, 10:29 PM GMT+3	19,052 Words
Download Date May 31, 2026, 10:40 PM GMT+3	135,928 Characters

File Name  
ONTU\_QWB\_242\_2026\_Mykhailystyi\_M\_V\_TP.docx

File Size  
15.6 MB

turnitin Page 1 of 110 - Cover Page Submission ID: trcoiid::2945389976082

---

turnitin Page 2 of 110 - Integrity Overview Submission ID: trcoiid::2945389976082

**21% Overall Similarity**  
The combined total of all matches, including overlapping sources, for each database.

**Top Sources**

20%	Internet sources
3%	Publications
9%	Submitted works (Student Papers)

**Integrity Flags**  
0 Integrity Flags for Review  
No suspicious text manipulations found.

Our system's algorithms look deeply at a document for any inconsistencies that would set it apart from a normal submission. If we notice something strange, we flag it for you to review.

A flag is not necessarily an indicator of a problem. However, we'd recommend you focus your attention there for further review.

Здобувач \_\_\_\_\_

Керівник роботи \_\_\_\_\_

Микита МИХАЙЛІСТІЙ

Наталя ДОБРЯНСЬКА